

MINISTERIE VAN OPENBAAR ONDERWIJS

Bestuur van het middelbaar onderwijs

Voorlopige onderrichtingen betreffende
de hervorming van het middelbaar onderwijs

GESCHIEDENIS

— 1958 —

15
,58)3

Ministerium für öffentlichen Unterricht

Vorläufige Richtlinien, die die Reform
des Mittelschulunterrichtes betreffen.

Geschichte.

1958.

Georg-Eckert-Institut BS78

1 223 230 0

MINISTERIE VAN OPENBAAR ONDERWIJS

Bestuur van het middelbaar onderwijs

Voorlopige onderrichtingen betreffende
de hervorming van het middelbaar onderwijs [3]

GESCHIEDENIS

Georg-Eckert-Institut
für internationale
Schulbuchforschung
Braunschweig
Schulbuchbibliothek

32655

LEERPLAN VAN GESCHIEDENIS

Athenea en Middelbare Scholen

Zesde-Eerste Middelbare :

Van het Laat Keizerrijk tot de aanvang van de xvii^e eeuw (1621).

Vijfde-Tweede Middelbare :

Van de aanvang van de xvii^e eeuw (1621) tot heden (1945).

Vierde oudere :

De Oudheid (van de Voorhistorie tot de v^e eeuw).

De vroege Middeleeuwen (v^e tot ix^e eeuw).

Vierde moderne - Derde Middelbare :

De Oudheid (van de Voorhistorie tot de v^e eeuw). — De vroege Middeleeuwen (v^e tot ix^e eeuw). — Territoriale en politieke evolutie van België (843 tot heden).

Derde :

De Middeleeuwen (v^e eeuw tot 1492).

Tweede :

De Nieuwe Tijden (1492-1789).

Eerste :

De Nieuwste Tijden (1789-1950).

N. B. — In ieder leerjaar wordt de Geschiedenis van België in de Algemene Geschiedenis ingeschakeld.

VERKLARING VAN HET PROGRAMMA EN METHODOLOGISCHE RICHTLIJNEN

TER VERANTWOORDING VAN HET PROGRAMMA

Het onderwijs in de geschiedenis stelt zich ten doel de leerling de nodige kennis bij te brengen om hem tot een genoegzaam ontwikkeld mens te maken, tot de ontwikkeling van zijn verstandelijke vermogens bij te dragen, zijn morele levenshouding op hoger peil te brengen, burgerzin en vaderlandsliefde aan te kweken, namelijk door het verkrijgen van een zekere kritische geest.

Om dit doel te bereiken hebben de auteurs een programma opgemaakt dat er naar streeft, de leerlingen die na de eerste cyclus (de middelbare school) hun studiën eindigden een beknopt maar evolutief overzicht van de geschiedenis te geven. De voor hen aldus verruimde horisonten bieden naderhand de mogelijkheid, een verdere verkenning door de historische wereld te ondernemen. Voor de leerlingen, die hun studiën voortzetten in de hogere klassen van het atheneum zal de verworven kennis de grondslag uitmaken van de tweede cyclus.

Het verloop, de evolutie der feiten nagaan is, bij de studie van de geschiedenis, een noodzakelijkheid. Deze werkwijze is inderdaad de enige die het wordingsproces der maatschappij zal doen begrijpen, want deze is onverstaanbaar voor hem, die het verloop en de gebondenheid der feiten niet heeft ingezien.

De leergang in de geschiedenis kan aldus de gegevens der andere vakken tot onmisbaar kader dienen.

We willen ons niet wagen op het pad der jongste pedagogische innovaties die, om de psychologische belangstelling van het kind tegemoet te komen, de lessen in de geschiedenis verkappen tot een puzzlespel en aldus van de leerling noch inspanning noch geestesucht vergen. Toch wil ons leerplan wat nieuws brengen en een stap vooruit betekenen op de vroeger bestaande :

1° Door de nieuwe structuur

Deze berust op drie grondbeginselen.

1. *Eén zelfde programma voor de verschillende afdelingen van de athenea en de middelbare scholen.* Om aan een der voornaamste vereisten der Hervorming te beantwoorden past het inderdaad, dat de leerlingen die hun studiën in een bepaalde afdeling van het officieel middelbaar onderwijs aangevangen hebben, ze zonder moeilijkheden kunnen voortzetten in een andere afdeling of in een andere instelling, en er een in alle opzichten identisch leerplan vinden.

Dit essentieel democratisch principe zal ook de overgang van de middelbare school naar de hogere klassen der athenea vergemakkelijken.

2. *Het instellen van twee cyclussen van ongelijke lengte : de*

eerste twee jaren omvattend, de zesde (1^e middelbaar studiejaar) en de vijfde (2^e middelbaar studiejaar); de tweede, van vier jaren, de vierde (3^e middelbaar studiejaar), de derde, de tweede en de eerste.

Deze nieuwe instelling maakt het mogelijk in een ruime mate te verhelpen aan het grootste gebrek van het vorige leerplan (twee cyclussen van gelijke lengte 3+3); de leraar was verplicht de stof haastig te doorlopen, wat voor het gehalte der opgedane kennis niets anders dan nadelig kon zijn.

De Oudheid, voortaan in de vierde (3e middelbaar studiejaar) geplaatst, wordt slechts éénmaal bestudeerd. Nochtans zal in de vierde moderne der K. A. en K. L., derde moderne der R. M. S., meer de nadruk gelegd worden op de vaderlandse geschiedenis en zal men derhalve de Oudheid in grote trekken behandelen.

Voor de leerlingen die hun middelbare studiën niet voortzetten, besluit zij de eerste cyclus; ze is tevens een vertrekpunt voor de hogere cyclus der humaniora.

Hiertegen kan men weliswaar inbrengen dat het niet logisch is, die studie van de geschiedenis aan te vangen met het Laat Keizerrijk. Men mag echter niet uit het oog verliezen dat in de eerste cyclus de nadruk wordt gelegd op de geschiedenis van België. De leraar zal derhalve zijn onderwerp gemakkelijk kunnen inleiden met een korte samenvatting der gebeurtenissen sedert de komst der Romeinen in onze streken, wat trouwens het ware vertrekpunt uitmaakt voor de eigenlijke geschiedenis van België.

De studie van de Oudheid in de vierde biedt daarenboven het grote voordeel een zeer verwijderde en voor jonge hersenen moeilijk vatbare periode aan te leren in een studiejaar, waar de verstandelijke ontwikkeling reeds verder gevorderd is.

3. *De volledige inschakeling van de Belgische geschiedenis in de algemene geschiedenis* in ieder studiejaar van de zesde (1^e middelbare) af tot de eerste.

Tot op heden werd de geschiedenis van België onderwezen op het einde van elke cyclus. De geschiedenis van België (geschiedenis van een bufferstaat, microcosmos van de Westeuropese geschiedenis, zo schreef Pirenne) mag echter niet van de algemene geschiedenis worden gescheiden: ze neemt daarin toch een bepaalde plaats in, ze staat er mee in verband, ze doet ze beter begrijpen en omgekeerd. Wanneer ze op het einde van een cyclus werd onderwezen, was de leerling al heel wat van de algemene geschiedenis vergeten; de leraar was verplicht zijn geheugen weer op te frissen en verviel al te dikwijls in lange en moeizame herhalingen. Voortaan zal de vaderlandse geschiedenis nauwer in verband staan met de algemene geschiedenis, hetgeen natuurlijk de bijzondere behandeling van de vaderlandse geschiedenis, door het officieel leerplan voorgeschreven in de vierde moderne (3 middelb.) en de eerste der K. A. en K. L., niet overbodig maakt. Kostbare tijd kan aldus worden uitgespaard ten voordele van een grondiger studie, vooral in de hogere cyclus.

Het nieuwe leerplan biedt daarenboven een zeer gelukkige innovatie, *nl. het aanzienlijk belang aan de nieuwste geschiedenis toegekend.*

Vroeger werd deze eenvoudig opgeofferd. Nauwelijks een tri-

mester werd er aan gewijd in de vierde (3^e middelb.) en in de eerste, het gebeurde zelfs dat ze in de hogere cyclus niet werd herzien. En nochtans wekt deze periode bij de leerlingen de meeste belangstelling, omdat zij het merendeel der huidige gebeurtenissen en verschijnselen verklaart.

Voortaan worden aan de nieuwste geschiedenis 44 lessen besteed, d.w.z. twee trimesters in de vijfde (2^e middelb.), een twaalfstal bijkomende lessen in de 4^e N. (3^e middelb.) en een geheel studiejaar in de eerste. Daarenboven wordt een zeer ruime plaats toegekend aan de studie der jongste gebeurtenissen, aangezien minstens vijftien lessen worden gewijd aan het tijdperk 1914-1945. Ten slotte wordt de geschiedenis van ons land, die vroeger al te vaak niet verder reikte dan 1830 tot de tweede wereldoorlog doorgevoerd. Zulks betekent een aanzienlijke vordering voor de staatsburgerlijke opleiding van onze jongens en meisjes.

Ten slotte is, in de mate van het mogelijke, in de eerste cyclus meer ruimte gelaten aan de *sociale geschiedenis*. Toch zal de evolutie zowel van de politieke — en, meer bepaald, de parlementaire — instellingen als van het economisch en sociaal leven, reeds in de vijfde (2^e middelb.) worden geschetst. De leerlingen worden aldus zo goed mogelijk voorbereid op de kennis van de plichten die zij eens als staatsburgers zullen te vervullen hebben.

Al blijft het parallelisme tussen de leerstof voor de oudere en die voor de nieuwere humaniora principieel gehuldigd, aan het programma voor de vierde N. (3^e middelb.) werd niettemin een lichte wijziging gebracht. Men heeft het inderdaad noodzakelijk geacht die leerlingen welke hun studies na de vierde N. (3^e middelb.) stopzetten, veel beter vertrouwd te maken met de nieuwste geschiedenis.

Te dien einde zal de leraar in de vierde N. (3^e middelb.) — en dit uitsluitend in die klas — gedurende de eerste 12 lessen de studie voortzetten van de nieuwste geschiedenis, meer bepaald van de periode 1919-1945. Hierdoor zal hij over meer tijd beschikken in de vijfde (2^e middelb.), waar hij de interessantste punten van het programma meer zal kunnen uitdiepen, en waar hij, in elk geval, bij het einde van het jaar, een vluchtige synthese heeft te geven van de periode die eerst in de vierde (3^e middelb.) van dichtbij in ogenschouw wordt genomen.

Anderzijds moet het onderricht van het jongste deel der nieuwste geschiedenis, tijdens het laatste studiejaar van de lagere middelbare graad, de staatsburgerlijke opvoeding van de leerlingen ten goede komen. Bij middel van treffende vergelijkingen met punten uit de geschiedenis der Oudheid zal men deze veel beter doen begrijpen.

Het spreekt van zelf dat, aldus in de vierde N. (3^e middelb.) aan de Oudheid slechts een vijftigtal lessen kunnen worden besteed. Aan dit euvel wordt evenwel verholpen door het feit dat het einde van de Romeinse geschiedenis nl. het Keizerrijk, reeds een eerste maal bij de aanvang der zesde (1^e middelb.) werd bestudeerd.

Eindelijk dient aangedrongen te worden op de bespreking en de studie van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens en de internationale instellingen op het einde van het schooljaar in de

eerste der K. A. en K. L. en in de vierde Moderne (3° middelb.) en naar de mate van het mogelijke ook in de oudere klassen.

2° Door zijn formulering

Dit programma onderscheidt zich door de groepering der leerstof rondom enkele leidende en synthetische grondgedachten. Sprekende titels centreren de les of een groep lessen rond een hoofd-idee en laten aldus de algemene evolutielijn van de geschiedenis duidelijker en klaarder uitkomen. Ze worden overigens slechts ten behoeve van de leraar ingelast, met het oog op de samenhang en het perspectief, die de onderwezen stof dienen bijgebracht. Ze zullen tevens voor de leraar een kostbare gids wezen bij de keuze en de verklaring der feiten. Met nadruk wordt dus herhaald dat alleen die feiten mogen aangewend worden die de grote ideeën verklaren. Men zij bijgevolg uiterst kieskeurig, alle overtolligheid ware uit den boze.

Indien dit programma dus, op het eerste zicht, nog te zwaar belast schijnt dan is dit in werkelijkheid niet zo. Integendeel, zo men het goed interpreteert, is er een aanzienlijke verlichting dank zij de degelijke schifting in het feitenmaterieel.

3° Door zijn interpretatie

Hier treedt een wezenlijk verschil op tussen de eerste en de tweede cyclus :

1. *In de eerste cyclus* (6°-1° middelb. en 5°-2° middelb.) is de leidraad de geschiedenis van België. Men verwijze echter gestadig naar de hoofdfeiten van de algemene geschiedenis en meer in het bijzonder van de Europese geschiedenis.

De nadruk wordt vooral gelegd op de *informatie*. De uitgebreide leerstof in acht genomen is het allereerst van belang slechts de hoofdfeiten te beschouwen, die zodanig moeten gekozen worden dat ze de meest verscheiden aspecten van de geschiedenis illustreren. Het is dus noodzakelijk de uiteenzetting uiterst eenvoudig te maken en het citeren van overbodige wapenfeiten, datums en tweede-rang personages te vermijden. Het onderwijs moet immers zo concreet mogelijk opgevat, en gevoed worden met uit het leven gegrepen historische realiteiten, aan de hand van een degelijke documentatie die de les illustreert en de leerling actief laat medewerken. Door de leerling onmiddellijk in contact te brengen met de studie van het document zal de leraar een einde maken aan de woordenkraam, de clichés en de holle bewoordingen, die in het onderwijs in de geschiedenis vaak opgeld deden.

Hij zal de leerling vertrouwd maken met een voldoende bagage nauwkeurige bepalingen en historische vaktermen, zelfs abstracte maar klaar en concreet opgesteld.

De geschiedenis van de instellingen, zo moeilijk voor jonge leerlingen, werd beperkt tot het strikt minimum, dat tot het begrijpen der historische evolutie onontbeerlijk is. In de lagere cyclus (6de en 5de K. A. en K. L., 1ste en 2de middelb.) mogen de instellingen uit het verleden alleen behandeld worden indien de leraar zich vergewist heeft dat de leerlingen de hedendaagse bestuurs- en gerechtelijke lichamen kennen.

De geschiedenis van de letterkunde, kunsten en wetenschappen,

die het verstandelijk peil van de leerlingen vaak te boven gaat, zal slechts occasioneel bestudeerd worden. De leraar zal handelen over romaanse en gothische stijl bij de studie van een concreet voorbeeld, zoals een abdij, een burcht of een stadsgebouw. Daarentegen zal een ruimere plaats dan tevoren aan *de technische vorderingen* toegekend worden. Voor de Middeleeuwen zal de leraar de meest geschikte lessen uitkiezen om er dé aandacht op te vestigen.

Om aspecten van de algemene geschiedenis te verklaren zal men beroep doen, telkenmale het mogelijk blijkt, op voorbeelden ontleend aan het plaatselijk of gewestelijk verleden, aldus voor de rol der abdijen, de oorsprong en de territoriale ontwikkeling van vorstendommen en gemeenten, de feudale en stedelijke beschavings-toestanden, de Renaissance, de Hervorming, enz. De leraar zal er zorg voor dragen, in brede trekken, de geschiedenis te schetsen van het vorstendom of de gemeente, waarin de instelling gelegen is.

2. *In de tweede cyclus*, die over 4 studie jaren loopt, d.w.z. van de vierde (3° middelb.) tot de eerste, is de algemene geschiedenis de schraagbalk van het onderwijs, doch voor ieder tijdvak wordt naar de Belgische geschiedenis verwezen.

De in de eerste cyclus opgedane kennis zal voortaan verdiept en bestudeerd worden met het oog op het oorzakelijk verband der voornaamste gebeurtenissen uit het verleden van het mensdom. Men zal de geschiedenis van de verschillende volken niet meer uitsluitend bestuderen, zoals in de lagere cyclus, naar enkele typerende feiten, of wegens hun oorspronkelijke bijdrage tot de algemene beschaving, doch wel om de studie van hun cultuur *in se*. De leraar zal er naar streven het wezen van iedere cultuur te doen begrijpen; hij zal beproeven haar bijzondere betekenis uit te leggen alsmede de eigen kenmerken van het leven van ieder volk.

Om dat doel te bereiken zal hij geen beschavingsaspect in de schaduw laten. Zijn onderwijs zal aldus aan de werkelijke finaliteit van de Humanoria beantwoorden.

Van de vierde af wordt de leerstof anders opgevat. In de zesde en in de vijfde was de cursus beperkt tot de studie van enkele typerende feiten, op documenten gesteund, voortaan zonder het contact met de leerling te verliezen en steunend op een voorafgaande globale synthese, is de les een doorlopende, concrete en levendige uiteenzetting van de historische evolutie, aan de hand van teksten uit de tijd, een rijke illustratie en een doelmatig gekozen lectuur.

Met behulp van de voornaamste kenmerken en de hoofdfeiten zal de leraar de leerling het oorzakelijk verband der gebeurtenissen doen vinden.

Met het oog op de synthese zal hij de grote trekken van het behandeld onderwerp in planvorm met kernachtige formules op het bord schrijven.

VERDELING VAN DE STOF

Voortaan zal de leraar er voor zorgen bij het begin van het schooljaar het tempo van zijn onderwijs zodanig te regelen, dat gans het programma voor iedere klas afgewerkt wordt. Hij zal bij voorbeeld de stof degelijk over het schooljaar verdelen en er op waken dat, op zekere gepaste data, met Allerheiligen, Kerstmis en

Pasen de voorziene leerstof gezien is, welke ook de omstandigheden mogen wezen.

In het vervolg zal het niet meer toegelaten zijn een gedeelte van de leerstof die voor iedere klas voorzien is naar het volgende jaar over te brengen. Om vooral de taak der jongere leerkrachten te vergemakkelijken werd een bepaald aantal lessen per onderdeel van de leerstof voorgeschreven. Laat men in dit opzicht de leraar in zekere mate vrij, toch wordt hem aanbevolen, er zoveel mogelijk rekening mee te houden.

METHODOLOGISCHE RICHTLIJNEN

*Het onderwijs in de geschiedenis moet, in de eerste cyclus,
zeer beknopt zijn*

Onderwijzen is kiezen, zegt men. Welnu, die leuze moet vooral in de geschiedenis toegepast worden. Er moet « gekozen » worden, niet alleen om de leerstof te besnoeien, maar omdat de hoedanigheid de voorkeur moet hebben op de hoeveelheid. Vooral voor de jongere leerlingen moet men het genoeg, alles te willen zeggen, verzaken om er alleen naar te streven het essentiële te doen onthouden. Een strenge keus moet gedaan worden uit de massa van de gebeurtenissen. Nutteloze naamlijsten moeten geweerd worden, want te veel bijzonderheden overladen het geheugen, leveren ten slotte toch niets op en maken de leerling afkerig van het studeren. De geschiedenis van veldslagen moet tot een minimum worden teruggebracht. De politieke geschiedenis dient, zoals voorheen, tot schraagbalk van alle andere gebeurtenissen, maar ze wordt alleen nog behandeld om de territoriale wording der staten en de evolutie der instellingen te beschrijven.

Daarentegen zal betrekkelijk veel aandacht geschonken worden aan de beschavingsgeschiedenis met het doel de leerling in de atmosfeer te brengen van het leven der vervlogen tijden en hem aldus in de mogelijkheid te stellen de evolutie van de maatschappij te volgen. Ook hierin mag niet te ver worden gegaan. Elk uitzonderingsfeit moet ter zijde worden gelaten. Indien men de leerling te veel voorlegt, krijgt hij de tijd niet om alles behoorlijk te zien. Net als in een kaleidoscoop, zouden de beelden voorbijvliegen, zonder dat hij er iets zou van onthouden. Het komt er dan op aan, door een passende keuze, de nieuwsgierigheid van de leerling te prikkelen en zijn verbeelding op te wekken. Dus geen encyclopedisch onderricht meer.

*Het onderwijs van de geschiedenis moet overzichtelijk,
concentrisch en constructief zijn*

Van het eerste jaar af moet er naar gestreefd worden de leerling een klare kijk te doen krijgen op de geschiedenis.

Dit doel zal bereikt worden door een strenge keuze te doen in het feitenmaterieel. Zoals vooraf werd betoogd, moeten de feiten derwijze worden gekozen, dat zij typerend zijn voor een hoofdgedachte, dat ze een toestand, een strekking of een stroming kenschetsen. Ze zullen verder op zulke wijze uiteengezet en verklaard

worden dat hun ware betekenis, hun draagwijdte en hun belang ten volle zijn belicht.

De aaneenschakeling der voorname gebeurtenissen moet steeds voor ogen worden gehouden en deze gebeurtenissen moeten, op hun beurt, aan de leidende gedachten worden vastgesnoerd.

Aldus zal de leerling het begrip van continuïteit en van historisch-worden weten te vatten. Elke les zal dus ten doel hebben iets te bewijzen; de cursus in de geschiedenis, in zijn geheel, zal derhalve een soort van betoog zijn. De nadruk zal gelegd worden op de vorderingen, die de verdwenen beschavingen hebben gemaakt, die ze hebben gekenmerkt en die tevens hebben bijgedragen tot de ontwikkeling van onze maatschappij.

De geschiedenis van Griekenland bestuderen, bij voorbeeld, is aantonen hoe dit land de bakermat en het toonbeeld is geweest van de wereldbeschaving; de geschiedenis van ons land aanleren, is de vraag beantwoorden: hoe is het, door de wil en het streven van de opeenvolgende geslachten, tot stand gekomen? Het komt er dus op aan, dat de leerlingen aanvoelen, welke banden er bestaan tussen het verleden en het heden, dat ze inzien hoe de hedendaagse toestanden het gevolg zijn van een lang historisch proces.

Het nader bijeenbrengen en het onderling vergelijken van vroegere en actuele toestanden zijn werkwijzen, die ten zeerste dienen aangeprezen te worden. Door te vergelijken zal de leraar de overeenkomst of de tegenstelling doen constateren met en tot gebeurtenissen in éénzelfde of in verschillende tijdstippen. Vergelijkingen in de tijd (chronologische opeenvolging) en in de ruimte (synchronisme) zullen dikwijls worden gemaakt, zoals trouwens aanknopingen en herhalingen van alle aard. Deze werkwijze verstrekt een beter begrip van de geschiedenis; door het herhaald terugkeren op dezelfde feiten, bevordert ze meteen het gezond memoriseren.

Het spreekt vanzelf dat deze oefeningen, die zich tot de intelligentie richten, progressief zullen ingevoerd worden en nooit het verstandelijk peil der leerlingen zullen te boven gaan: hoe jonger de leerlingen, des te eenvoudiger de vragen. Alleen in de hogere klassen zal het oorzakelijk verband tussen de feiten worden gezocht, terwijl tevens een groter beroep op de beredenering moet worden gedaan.

Deze interpretatie van de leerstof mag echter niet uit het oog doen verliezen, dat in zake parate kennis, toch een minimum noodzakelijk blijft.

Op het belang van de aardrijkskunde en het gebruik van de kaart bij de lessen in de geschiedenis werd reeds voldoende gewezen. Wellicht is het hier de plaats, om een woord te reppen over de chronologie. Het geheugen der leerlingen mag niet overladen worden met data. Alleen de data, die aan zeer belangrijke feiten herinneren, zullen in het geheugen worden geprent. Dus eens te meer: eclectisch zijn. De gekozen data zullen dienst doen als bakens of aanwijzers, waarrond of waartussen alle andere gebeurtenissen hun relatieve plaats zullen innemen, zonder echter in cijfers te worden uitgedrukt.

Van uiterst groot belang is de toepassing van de exemplaristische methode. Uitgaande van een belangrijke figuur of een grote gebeurtenis of acte (een keuze b.v.) een tijd kenschetsen, andere feiten en historische figuren belichten, zodat de les in de geschiede-

nis aan diepte en verstaanbaarheid wint. Tevens wordt de geschiedenisleraar op deze wijze in de mogelijkheid gesteld, de hoofdzaken uit de geschiedenis op een bevattelijke manier te behandelen.

*Het onderwijs in de geschiedenis moet intuïtief
beeldwekkend en actief zijn*

De aanzienlijke verlichting, die door de inkrimping der leerstof en door een betere keuze der te onthouden gebeurtenissen is tot stand gekomen, zal de leraar de tijd gunnen zijn onderwijs in de geschiedenis nauwkeurig, concreet, aantrekkelijk en duurzaam te maken. De hoop op een degelijker onderwijs berust vooral op het aanwenden van een *intuïtieve* en *actieve* methode.

Intuïtieve methode. — Om zijn lessen concreet en intuïtief te maken, zal de leraar zijn leerlingen zoveel mogelijk in aanraking brengen met de werkelijkheid: door het voorlezen en toelichten van historische, uit betrouwbare bronnen gekozen teksten; door de bespreking van ten toon gestelde platen en schilderijen met reële documentaire waarde; door het bezoek aan monumenten en musea; door de studie van oudheidkundige overblijfselen. Soms is het reeds mogelijk, ter plaatse of in de streek zelf, voor de studie van de wereldgeschiedenis, historische of voorhistorische voorwerpen te vinden (Voorhistorie, Romeinse beschaving, Leenstelsel); maar het is vooral de vaderlandse geschiedenis die, dank zij de landschappen, de monumenten en overblijfselen uit het verleden, uit de streek zelf en het land, als een levend beeld voor de ogen der leerlingen kan opgeroepen worden. In het tweede studiejaar, bij voorbeeld, zal de naburige stad, met een rijk historisch verleden, de gelegenheid geven om het ontstaan en de groei van een gemeente te doen begrijpen. De leraar zal aldus het plaatselijke en gewestelijke gebeuren weten te bestuderen in het kader van de Belgische geschiedenis.

Het didactisch materieel mag niet als een bijkomstig hulpmiddel beschouwd worden, maar moet integendeel de grondslag zijn, waarop de les wordt gebouwd, het uitgangspunt van de uiteenzetting.

Actieve methode. — Opdat het onderwijs in de geschiedenis zo formatief mogelijk zij, zal de leraar de activiteit van de leerlingen voortdurend aanwakken: hij zal de zelfwerkzaamheid van hun geest prikkelen door het stellen van gepaste vragen, waarbij een beroep wordt gedaan op het geheugen (gegevens uit vorige lessen), de waarnemingsgeest (prenten en kaarten), het nadenken en het oordeelsvermogen (vergelijken, samenknopen, verklaren). Nooit mag hij het contact met zijn klas verliezen. Steeds moet hij er aan denken dat de leerlingen moeite hebben om zich uit te drukken. Ook daarom moet het aantal nieuwe woorden en feiten beperkt blijven. De leraar zal vermijden met woorden te goochelen en hij zal bij de leerlingen de neiging tot woordenkramerij bestrijden. Hij zal er op waken, dat alle vaktermen wel degelijk zijn begrepen en er naar streven dat de leerlingen zich klaar en sober leren uitdrukken.

Het onderwijs in de Geschiedenis moet de burgerzin ontwikkelen

Om te besluiten moet er nog gewezen worden op het feit dat het onderwijs in de geschiedenis de leerling moet voorbereiden tot zijn toekomstig burgerschap door hem op de hoogte te brengen van de instellingen en hem bewust te maken van zijn rechten en plichten. Ook dient er op aangedrongen te worden, dat de studie van de geschiedenis het zedelijk peil moet verheffen, door te streven naar altruïsme, nationale en universele solidariteit. Het is klaar dat, door de studie van de Belgische geschiedenis, bij de leerlingen het nationaal en patriotisch gevoel hoger zal opgevoerd worden.

DE GESCHIEDENISLES

Het is noodzakelijk dat de leraar voor het begin van de les zijn didactisch materieel klaar heeft.

De Ondervraging

De ondervraging der leerlingen mag geen tijdrovend en vervelend werk zijn. Het is derhalve gewenst de ondervraging in de lessen zelf in te schakelen op zulke wijze dat de aandacht van de leerlingen aanhoudend gespannen blijft en dat de punten in hun agenda's door de leraar zelf worden ingeschreven. Ze moet met nauwgezetheid geschieden, opdat de kennis van de leerling wel degelijk zou worden gecontroleerd en naar waarde geschat. Tevens krijgt men aldus een kans om de slecht begrepen punten terecht te wijzen. De leraar zal er op waken dat de leerling zelfstandig zou staan ten opzichte van de tekst van het handboek en van zijn eigen zienswijze en dat hij door zijn persoonlijke antwoorden bewijze, dat hij de leerstof werkelijk machtig is.

De eigenlijke les

De les moet een homogeen geheel uitmaken en thematisch één en overzichtelijk zijn. Ter inleiding zullen de aanknopingspunten met de vorige en de volgende les gezocht worden. Daarvoor zal een algemeen overzicht (hoofdideeën) van de te behandelen stof worden gegeven, liefst in de loop van de les opgebouwd.

De leraar zal de samenhang tussen de gebeurtenissen niet uit het oog verliezen, deze steeds in verband met het schragende algemene overzicht brengen *en alle nutteloze details en bijkomstigheden vermijden*. Steeds zal de leraar zich tot doel stellen de fragmentarische elementen te coördineren en, in verband met het algemeen overzicht, als delen van een geheel te interpreteren en te belichten.

Het plan

Het plan moet eenvoudig, geordend en voornamelijk structureel zijn. Bijgevolg moet het plan eveneens deze gezonde methodologische opvatting weerspiegelen. Op het bord komen dus in een schets met sprekende slagzinnen :

1° Het thema van de les in de titel:

2° Het geraamte van de lessen d. i. de indeling van de stof, eveneens met sprekende slagzinnen, die het thema ontwikkelen. Chronologische verwarring, ver gedreven versnippering, tijdrovende

uitweidingen, verkeerde belichting zullen zo doende vermeden worden. Het spreekt van zelf dat het aldus opgebouwde plan de leerling zal helpen het essentiële te onthouden. Op de rechter bladzijde komt het plan van de les, op de linker korte, maar belangrijke aanvullingen en verklaring van moeilijke termen, maar zo dat de les niet in een passief geschrijf ontaardt. Al hetgeen de leerlingen optekenen in de loop van de les, moet eerst, met duidelijk leesbare letters, door de leraar op het bord geschreven worden. Huiswerk is overbodig in de geschiedenisles.

Voorbereiding van de les

De zorg die besteed wordt aan de voorbereiding, bepaalt de waarde van de les. De voorbereiding bevat : het plan dat moet op het bord gebracht worden en de synthetische hoofdgedachte van de les. Zullen tevens worden vermeld : de gebruikte referentiewerken, het didactisch materieel (kaarten, platen, enz.). De uitstappen moeten, om vruchten te dragen, met de grootste zorg worden voorbereid. Zulks is alleen mogelijk wanneer de leraar een les besteedt aan de ontworpen uitstap en de gegevens aan de leerlingen in een bijzonder schrift op voorhand verstrekt.

De nieuwe methode zal alleen vruchtbaar zijn indien de leraar bekwaam is de gebeurtenissen in hun atmosfeer en hun tijd te doen herleven. Deze bekwaamheid kan hij enkel verwerven door een uitgebreide, steeds opnieuw aangevulde en vernieuwde kennis.

INTELLECTUELE ONTSPANNING

Van de ontspanningsnamiddagen zal de leraar in de geschiedenis dankbaar gebruik maken voor uitstappen of voor toelichting en verdieping van sommige punten uit de stof. Het betaamt hier aan het initiatief en de activiteit der leerlingen een ruim oefenveld over te laten. De innige samenwerking van geschiedenis, aardrijkskunde, wetenschappen en schetstekenen is in hoge mate wenselijk.

COÖRDINATIE ONDER DE LEERVAKKEN

Wil men een harmonische culturele vorming bereiken, dan moeten de muren tussen de verschillende vakken gesloopt, aanrakingspunten gezocht en het verband tussen de verschillende disciplines gelegd worden. Om een vruchtbaar resultaat te bereiken, moeten de leraars een plan van onderlinge samenwerking opmaken. Indien het waar is dat de leergang in de geschiedenis een kader levert voor enkele leervakken, toch moet vooral naar coördinatie gestreefd worden met de moedertaal, de aardrijkskunde, het tekenen, enz. (cfr. *Inleiding tot de Hervorming van het M. O.*, blz. 15 en 16).

PROGRAMMA VOOR DE ZESDE (1^e MIDDELBARE)

(62 lessen)

INLEIDING

Het begrip duurzaamheid. De tijdrekeningen. De grote indelingen van de Geschiedenis.

HET ROMEINSE RIJK

1. Het Romeinse Rijk : zijn uitgestrektheid (aan de hand van de kaart).
De verovering van Keltisch België door Cesar.
2. De uitbreiding van het Christendom.
3. De Romanisering, voornamelijk in België.
De « Pax romana », de heirbanen, de steden, de villa, de taal, de voornaamste bedrijvigheden van de bevolking.

DE MIDDELEEUWEN (V^e tot einde XVe e.)

(37 lessen)

I. *Van het Laat Keizerrijk tot de Feudale Wereld* (v^e tot viii^e eeuw)

- A. *Het West-Romeinse Rijk en de Invallen* (v^e tot viii^e eeuw).
 1. De grote vrees voor de Hunnen, de Germaanse volksverhuizingen en het ontstaan van nieuwe staten.
 2. Het Frankisch Rijk (Clovis). De Frankische kolonisatie en de taalverscheidenheid in België. De evangelisatie.
- B. *Het Oost-Romeinse Rijk* (v^e tot viii^e eeuw).
 1. Het Oost-Romeinse Rijk of « Griekse » Rijk onder Justinianus. Byzantium en de Byzantijnse beschaving (godsdienst en kunst).
 2. Mohammed. De Islam en het Arabische Rijk. De voornaamste bijdragen van de Muzelmanse cultuur.
- C. *Het Karolingisch eenheidsrijk*.
 1. Studie van het Rijk van Karel de Grote aan de hand van de kaart.
 2. België in de Karolingische Wereld : de economische bedrijvigheid, het domein, de Frankische samenleving.
 3. De verbrekking van het Rijk.
Het verdrag van Verdun. De plundertochten der Noormannen.

II. *De Feudale Wereld* (ix^e tot xii^e eeuw)

- A. *Heerlijkheid en leenroerigheid*.
 1. De heerlijkheid (plaatselijk of gewestelijk voorbeeld).
 2. Het leven in en om de burchten : edelen en lijfeigenen.

3. Het ontstaan van Vlaanderen en van de Lotharingische vorstendommen (met behulp van de kaart).
4. De abdij (plaatselijk of gewestelijk voorbeeld): haar beschavingsrol.
5. Godfried van Bouillon en de eerste kruistocht.
6. De voornaamste gevolgen van de kruistochten.

B. *De Steden.*

1. Vestiging, oorsprong en ontwikkeling (plaatselijk of gewestelijk voorbeeld).
2. Het bestuur van de stad (vergelijken met de huidige stad). Ontleding van een typische keure.
3. Kooplui en ambachtslieden (ontleding van een werkreglement).

III. *De grote leenroerige Staten tot in het midden van de xv^e eeuw*

A. *De strijd tussen het Heilig Roomse Rijk en het Pausdom.*

Hun verval (territoriale verbrokkeling van het Heilig Roomse Rijk).

B. *Frankrijk.*

- a) De territoriale vorming (aan de hand van de kaart).
- b) De versterking van de koninklijke macht. De grote Capetingers: Filips-August, Lodewijk IX, Filips de Schone.

C. *Engeland.*

De verovering en de koninklijke macht: de Magna Charta en het ontstaan van het Parlement.

D. *De vorstendommen van huidig België.*

- a) De territoriale uitbreiding (met de kaart).
- b) Een typische gewestelijke keure: de Vrede van Fexhe en de Blijde Inkomst.
- c) De sociale geschillen: de Brugse Metten en de St. Maartens-ramp.

IV. *De vervalperiode van de Feudale Wereld*

De voltooiing van de territoriale eenmaking en de centralisering van het bestuur.

A. *De gevolgen van de Honderdjarige Oorlog.*

1. In Frankrijk. Karel VII; Lodewijk XI.
2. In Engeland. De troonsbestijging der Tudors.

B. *De Nederlanden onder de Burgondiërs.*

1. De hereniging der vorstendommen. Filips de Goede.
2. De aanvang der centralisering (een voorbeeld: de Grote Raad) en de weerstanden: een voorbeeld van opstand.
3. De praal van het Burgondische hof: de feesten; het Gulden Vlies.

C. *De Turken te Constantinopel.*

DE NIEUWE TIJDEN (1492-1789)(38 lessen)⁽¹⁾*I. De Oorsprong en de Ontwikkeling van de Beschaving
in de Nieuwe Tijden*

1. *De veranderingen in de techniek.*
 - a) Het buskruit, de vuurwapens, de verbetering in de verdedigingswerken (Vauban).
 - b) Het papier en de drukkunst (Plantijn).
 - c) De vorderingen in de scheepvaart : het kompas, de karveel.
2. *De grote ontdekkingsreizen.*
 - a) Vasco de Gama, Columbus, Magelhaës.
 - b) De kolonisatie : de dwangarbeid der inboorlingen en de slavenhandel.
3. *De Renaissance.*
 - a) In Italië : Michel Angelo, Leonardo da Vinci, Raphaël.
 - b) In de Nederlanden : Vesalius, Mercator; het stadhuis van Antwerpen; een mecenas : Margareta van Oostenrijk.
4. *De godsdienstige crisis.*
 - a) De Hervorming : Luther, Calvijn, Hendrik VIII, Elisabeth.
 - b) De Contra-Reformatie : Ignatius de Loyola en de Jezuïeten; het Concile van Trente.
5. *De kaart van Europa in de xvi^e eeuw.*
 - a) De bezittingen van de Habsburgers en van de Valois.
 - b) De conflicten om de heerschappij.
6. *De uitbreiding van de vorstelijke macht.*
Keizer Karel (namelijk in de Nederlanden), Frans I en Hendrik VIII (vergelijking).
7. *De godsdienstoorlogen.*
 - a) De omwenteling van de xvi^e eeuw in de Nederlanden.
 - b) De compromis-vredes : de Vrede van Augsburg, het Edict van Nantes.
8. *De regering der Aartshertogen.*
De invloed der Rooms Katholieke Kerk.

(1) 20 lessen in de 6^e (1ste middelb.) en 18 lessen in de 5^e (2^e middelb.).

PROGRAMMA VOOR DE VIJFDE (2° MIDDELBARE)

(62 lessen)

DE NIEUWE TIJDEN (vervolg)*II. De glanstijd van het Absolutisme (1621-1715)*

1. *De onbeperkte monarchie in Frankrijk.*
 - a) Richelieu, Mazarin, Lodewijk XIV.
Het absolutisme op grond van het goddelijk recht.
Het hof van de « Zonnekoning » (Versailles).
De voornaamste medewerkers : Colbert en Louvois.
 - b) De gevolgen van de xviie-eeuwse oorlogen voor de Nederlanden.
 - c) Het Prinsbisdom Luik : ontwapende neutraliteit; economische voorspoed.
2. *De strijd tussen Koning en Parlement in Engeland.*
De wording van de grondwettelijke monarchie.

III. Het verval van het Ancien Régime (1715-1789)

1. *De kaart van Europa in 1715.*
2. *Rusland* : territoriale uitbreiding, Pieter de Grote en Catharina II.
3. *Pruisen* : territoriale uitbreiding, Frederik II.
4. *Oostenrijk* : de regering van Maria-Theresia, namelijk in de Nederlanden.
5. *Frankrijk* onder Lodewijk XV en de Frans-Engelse mededinging in de koloniën.
6. *De wording der U.S.A.*
7. *De wijsgerige beweging (de Encyclopedie) en het Verlicht Despotisme* :
Josef II en de Brabantse Omwenteling.
De Luikse Omwenteling.

DE NIEUWSTE TIJDEN (1789-1945)

(44 lessen)

I. De Franse Revolutie en het Keizerrijk (1789-1815)

- A. *De strijd van het Ancien Régime tegen de Revolutie.*
 1. De misbruiken van het Ancien Régime.
 2. Van de onbeperkte monarchie naar het constitutioneel regime.
De verklaring van de rechten van de mens en van de burger.
 3. De oorlog tegen Europa en de revolutionaire dictatuur : Robespierre.
- B. *Napoleon.*
 1. Het bestuurlijk en rechterlijk werk : het Concordaat.
 2. De Napoleontische oorlogen (aan de hand van de kaart).

C. *België* (Nederlanden en Prinsbisdom Luik) *onder het Frans Regime.*

II. *Het Liberaal Tijdperk* (1815-1870)

1. *Het Congres van Wenen* (aan de hand van de kaart).
2. *De liberale en nationale bewegingen* : de Belgisch Omwenteling van 1830 en de Grondwet van 1831.
3. *De politieke ontwikkeling* :
Een voorbeeld van parlementaire monarchie : België.
Het censitair kiesstelsel en de rol der partijen.
4. *Napoleon III en de zegepraal van het nationaliteitsbeginsel.*
 - a) Cavour en de Italiaanse eenheid.
 - b) Bismarck en de Duitse eenmaking.

III. *De Hedendaagse Beschaving*

1. *De economische ontwikkeling.*
Van stoomkracht naar elektrische kracht : de vorderingen in de techniek. Verkeerswegen en verkeersmiddelen. Het gebruik van ijzer en beton. Het machinisme en zijn gevolgen. De uitbreiding van het kapitalisme.
2. *De sociale ontwikkeling.*
Het Socialisme en de ontvoogding der arbeiders. De sociale rol van de Kerk. De syndicaten.

IV. *Koloniale Expansie en Europees Evenwicht* (1870-1914)

1. *De koloniale expansie.*
 - a) Oorzaken en voornaamste uitingen : uitwijking, kolonisatie, verwerving van afzetgebieden (concrete voorbeelden).
 - b) Leopold II en de stichting van Belgisch Kongo.
 - c) De grote koloniale rijken (aan de hand van de kaart) en de wedijver tussen de grote mogendheden.
2. *De Oosterse Kwestie.*
(Slechts de uiteenzetting van het vraagstuk.)
3. *De Triple Alliantie, het Pangermanisme en de Triple Entente.* De oorzaken van de eerste wereldoorlog.

V. *Van de 1^e naar de 2^e wereldoorlog* (1914-1945)

- A. *De 1^e wereldoorlog* (1914-1918) (met de kaart).
De Duitse bezetting in België.
- B. *De mislukking van de Vrede* (1919-1939).
 1. Het Verdrag van Versailles (aan de hand van de kaart).
De nieuwe staten.
 2. De moderne techniek en haar invloed op de openbare mening : het verplicht onderwijs, de pers, de bioscoop, de radio.
 3. De democratie neemt haar vlucht.
België tussen de twee oorlogen : het algemeen stemrecht; de achturenwet; de Vlaamse kwestie en de Waalse kwestie.
 4. De Russische Revolutie en de U. S. S. R. van 1917 tot 1939.

5. Het fascistisch Italië van Mussolini.
6. Het Duitsland van Hitler.
7. De U. S. A.
- C. *De 2^e wereldoorlog* (1939-1945) (met de kaart).

De pogingen tot inrichting van de wereldvrede en toenadering onder de volken : Volkenbond, I. B. A., I. B. O., U. N. O. U. N. E. S. C. O.

PROGRAMMA VOOR DE VIERDE OUDERE

(62 lessen)

De Geschiedenis : bronnen, grote tijndelingen der Algemene Geschiedenis.

De Voorgeschiedenis (in verband met de Voorgeschiedenis van België) : bronnen, grote indelingen en levenswijze.

I. HET OUDE OOSTEN

1. *Het fysisch milieu.*

N. B. — Een les hierover dient als volgt te worden opgevat : zoals al de andere lessen moet ze tot een minimum worden herleid. Aan de hand van kaarten en goede prenten zal de leraar, hoofdzakelijk door vergelijkingen, naar voren brengen : de ligging der voornaamste volken, de fysische (reliëf, hydrografie, klimaat, spontane plantengroei) en de menselijke kenmerken van het aardrijkskundig milieu, waarin ze zich hebben ontwikkeld.

Deze beknopte studie zal naderhand bijdragen tot het verklaren van de zeden, de verhuizingen, de expansie en de onderlinge betrekkingen dezer volken.

2. *De eerste staten* : Egypte en Mesopotamië. De strijd om de « Vruchtbare Sikkal ». Phenicië en het rijk der Hebreëen. De volksverhuizingen, de vorming der grote rijken en de opeenvolging der Egyptische, Assyro-Babylonische en Perzische heerschappijen.

N. B. — Tot nog toe werd met overbodige details de politieke geschiedenis van ieder Oosters volk onderwezen. De leraar zal voortaan in een chronologisch kader de grote perioden aanstippen, nl. die van heerschappij en luister der voornaamste Oosterse volken. Hij zal ze toelichten door het verhaal van hun uitbreidingsfase of van enkele grote typische regeringen (Hammoerabi, Ramses II, Sargon, Darius), door de beschrijving van de politieke en economische bedrijvigheid van een Phenicische stad (Tyros), door het aantonen der fases uit de geschiedenis van een zwerversvolk (Hebreëen).

Deze toelichting zal concreet en levendig zijn, indien de

leraar historische teksten voorleest en iconografisch materieel toont. Het is raadzaam goed in het zicht der leerlingen een synchronistische tabel der grote gebeurtenissen, ja zelfs der voornaamste personages, te plaatsen.

3. *De voornaamste aspecten van het leven der Oosterse volken;* wat hun politiek, hun sociaal, hun economisch, hun religieus leven en hun kunst kenmerkt.

N. B. — Voor elk dezer punten de gemeenschappelijke en de bijzondere kenmerken onderlijnen; door de leerling de bijdrage van ieder volk tot het beschavingswerk doen nasporen. In overeenstemming met de methodologische richtlijnen zal deze in hoofdzaak concrete studie berusten op prenten en op degelijk uitgekozen teksten. In 't algemeen zal de leraar zijn onderwijs verkeerd opvatten, zo het niet uiterst eenvoudig, concreet, actief en aantrekkelijk is en zo het niet aan het verstandelijk peil en de psychologie van jonge leerlingen beantwoordt.

II. DE GRIEKSE WERELD (1)

A. *Ontstaan van het Griekse Volk*

Oud Griekenland : het fysisch milieu.

Oud Griekenland in het IIIe en het IIe millennium vóór J. C.

De invallen der Hellenen. De hoofdkenmerken der Cretenzer en Myceense culturen.

De aardrijkskundige expansie der Hellenen buiten Griekenland.

De Griekse kolonie.

De landelijke stadsstaten : Sparta, aristocratisch en behoudgezend regiem, landbouweconomie.

De zeestaten : Athene, politieke en maatschappelijke evolutie tot Pericles.

N. B. — Slechts de grote fases aangeven : aristocratie van grondbezitters, geldaristocratie, reactie van de tyrannis, democratie.

De grondslagen der panhelleense eenheid : de taal, de godsdienst, de spelen, de verbonden.

De strijd tegen Perzië.

B. *Griekenland in de 5de - 4de eeuw vóór J. C.*

Het overwicht van Athene :

Pericles en de zeeheerschappij (het Delisch verbond).

De geestelijke heerschappij (kunst, toneel, huiselijk leven, opvoeding).

Het verval van Griekenland :

De laatste mededinging tussen de Griekse steden en de Griekse eenheid onder de Macedoniërs : de verovering door Filippus en de hereniging van Griekenland tegen Perzië.

(1) Voor de studie van het Klassieke Oosten wordt een willekeurige keuze der feiten geduld. Van deze periode af moet met meer stiptheid de chronologische opeenvolging der gebeurtenissen geëerbiedigd worden.

C. Hellenisatie van de Oude Wereld

Het wereldrijk van Alexander :

De verovering van het Klassieke Oosten en de vermenging der Griekse en Oosterse culturen.

De ontbinding van het wereldrijk. De Hellenistische beschaving, bijzonder in Egypte, onder de Ptolemaeën (Alexandrië).

III. DE ROMEINSE WERELD

Oud-Italië : het fysisch milieu en de bevolking.

Oorsprong van Rome.

Het Koninkdom. Familie, maatschappelijke standen (boerenvolk) en godsdienst.

De eerste twee eeuwen van de Republiek (van 6^e tot 1^e e. vóór J. C.).

1. De strijd voor de gelijkheid en de voornaamste instellingen.

2. Het Romeins leger en de territoriale eenmaking van Italië.

De uitbreiding van de Romeinse macht (van 1^e tot 1^e e. vóór J. C.).

De verovering van het Middellandse zeegebied (strijd tegen Carthago en in het Oosten).

De gevolgen van de veroveringen : politieke, maatschappelijke, zedelijke en culturele (de hellenisatie).

Het einde der Republiek (1^e en 1^e e. vóór J. C.).

De burgeroorlogen leiden tot de alleenheerschappij :

a) Marius (hervorming van het leger); de dictatuur van Sulla.

b) De twee driemansschappen en het Cesarisme.

Keltisch België en de Romeinse verovering.

Het Keizerlijk.

a) De regering van Augustus.

b) De bloeitijd van het Keizerrijk : Principes bij adoptie en soldatenkeizers :

1. De Cesars en de Antonijnen.

2. De beschaving in de 1^e en 2^e eeuw na J. C. (kunst, letteren, openbaar en huiselijk leven), verduidelijken met elementen ontleend aan onze Geschiedenis.

c) Het laat-Romeinse rijk :

1. De militaire regeringsloosheid.

2. Het absolute keizerrijk (Diocletianus, Constantijn, Theodosius).

Het Christendom in het Romeinse Rijk.

De romanisering van België.

Het Rijk aan de vooravond der volksverhuizingen.

De Romeinse bijdrage tot de algemene cultuurgeschiedenis.

DE VROEGE MIDDELEEUWEN (V^e - IXe eeuw)

I. *De Westerse Wereld* (v^e tot vi^e eeuw).

De gevolgen van de Germaanse Volksverhuizingen.

Ontstaan van de Moderne Staten. De Frankische Staat : politieke, economische en sociale inrichting.

- II. *De Wereld om de Middellandse Zee.*
 - A. Het Byzantijnse Rijk en het belang van Byzantium.
 - B. De Islam, het Arabische Rijk en de Muzelmanse beschaving.
- III. *De Karolingische Wereld* (vii^e tot ix^e eeuw).
 - A. De Pippijnen, het Rijk van Karel de Grote en de Karolingische beschaving.
 - B. De verbrokkeling van het Rijk : de oorzaken (namelijk de invallen), het verdrag van Verdun.

PROGRAMMA VOOR DE 4^e MODERNE (3^e MIDDELBARE)

- I. DE OUDHEID (Zie leerplan 4^e oudere I, II en III).
 - N. B. Dient in grote lijnen, waarbij men zich aan hoofdzaken houdt, gegeven te worden.
- II. DE VROEGE MIDDELEEUWEN (v^e tot ix^e eeuw). (Zie leerplan 4^e oudere).
 - N. B. Idem.
- III. TERRITORIALE EN POLITIEKE EVOLUTIE VAN BELGIË.
 - A. *De leenroerige en gemeentelijke verbrokkeling* (843-1384).
 - 1° De vorming van het grondgebied :
 - a) Van 843 tot het einde van de xi^e eeuw. Vlaanderen en Lotharingen.
 - b) Van het begin van de xii^e tot de xiv^e eeuw. De vorstendommen.
Studie aan de hand van de kaart. In ruime trekken de betrekkingen met Frankrijk en het Duitse Rijk schetsen.
 - 2° De kenmerken van de Belgische gemeenten. Nieuwe economie, gemeentelijke autonomie, politieke en maatschappelijke geschillen.
 - 3° De eerste vormen van grondwettelijke vertegenwoordiging.
Blijde Intrede of Vrede van Fexhe.
 - B. *De territoriale eenmaking* (1384-1555).
 - 1° De eenmaking van de Nederlanden en de centraliserende instellingen.
 - 2° Het particularisme in strijd met het centraal gezag.
 - C. *De Katholieke Nederlanden* (1555-1794).
 - 1° Het Spaanse Tijdvak.
 - a) De scheiding : de revolutie van de xvi^e eeuw en de mislukking van de pogingen om de eenheid te herstellen (1648).
 - b) De eerste vastlegging van onze grenzen ten gevolge van

- de oorlogen in de xvii^e eeuw. De Vrede van Westfalen en de Vrede van Utrecht.
- c) De Katholieke herleving : stijgende invloed van de Kerk, stichting van nieuwe bisdommen, de kloosterorden.
- 2° Het Oostenrijkse Tijdvak.
- a) De pogingen om een einde te stellen aan de afhankelijkheid van het buitenland.
- b) Het verlicht despotisme in strijd met de Kerk en het particularisme. De Brabantse Omwenteling.
- D. *Het Prinsbisdom Luik tot de Secularisatie* (1794).
Soepele en ontwapende neutraliteit; de verspreiding der nieuwe denkbeelden en de Luikse Omwenteling.
- E. *De wording van het hedendaagse België* (1794 tot heden).
- 1° Het Franse Regime : de nieuwe bestuurlijke en gerechtelijke inrichting.
- 2° Het Koninkrijk der Nederlanden : (Congres van Wenen), Willem I en de omwenteling van 1830.
- 3° Het ontstaan van het Koninkrijk België :
- a) Het vastleggen van de grenzen en de neutraliteit.
- b) De grondwettelijke monarchie en de dynastie.
- c) De nationale, provinciale en gemeentelijke instellingen.

Belangrijke opmerking.

Gelet op de omvang van het leerplan, 3de middelbare-4de moderne en de noodwendigheid 18 lessen te besteden aan de territoriale en politieke eenmaking van België; zal de leraar maar alleen rekening houden :

a) *Wat het Klassieke Oosten betref*, met zijn bijdrage tot de algemene beschaving en hetgeen volstrekt onontbeerlijk is tot het begrijpen van de Griekse geschiedenis.

b) *Wat de Vroege Middeleeuwen betreft* enkel met een breed overzicht, omvattende de bijzonderste kenmerken van de drie grote beschavingen die zich daar ontwikkelden.

PROGRAMMA VOOR DE DERDE

I. DE LEENROERIGE WERELD EN DE WORDING DER WESTERSE STATEN

(ix^e tot xii^e eeuw)

1. *Leenroerigheid en Heerlijkheid.*

- A. De verbrokkeling van de grond en van het gezag.
- B. De domaniale economie en de standen.
- C. De beschaving.

2. *De Kerk.*
 - A. Het Pausdom.
 - B. De abdijen (bijzonder in België).
3. *Wording en ontwikkeling van*
 - A. Het Heilig Roomse Rijk.
 - B. De Franse monarchie.
 - C. De Engelse monarchie.
4. *De strijd tussen het Pausdom en het Heilig Roomse Rijk en de eerste geschillen tussen Frankrijk en Engeland.*
5. *Wordingsproces der Belgische vorstendommen.*
 - A. Vlaanderen.
 - B. Lotharingen : de Rijkskerk (het prinsbisdom Luik), de vorming der vorstendommen.

II. DE ONTWIKKELING VAN DE STEDELIJKE BESCHAVING EN CONFLICTEN TUSSEN DE GROOTMACHTEN

(xii^e-midden xv^e eeuw)

1. *De Kruistochten.*
2. *De oorsprong en de ontwikkeling der standen* (in het algemeen en in België); de politieke, economische en sociale inrichting.
3. De ontwikkeling van de Franse monarchie onder de grote Capetingers; de beperking van het koninklijk gezag in Engeland; de conflicten tussen het wereldlijk gezag en het Pausdom, namelijk in het Heilig Roomse Rijk en in Frankrijk (het Westers Schisma).
4. *De Frans - Engelse rivaliteit.*
5. *De Belgische vorstendommen tot het einde van de xiv^e eeuw.*
 - a) De territoriale en politieke evolutie (de betrekkingen met het Keizerrijk, Frankrijk en Engeland).
 - b) Grondwettelijke ontwikkeling en sociale geschillen.
6. De economische veranderingen : kunst en geestesleven.

III. DE OVERGANG NAAR DE NIEUWE TIJDEN

(xv^e eeuw)

1. *West- en Midden-Europa.*
 - A. De Nederlanden onder de Hertogen van Boergondië.
 - B. Frankrijk onder Lodewijk XI.
 - C. De Engelse crisis na de Honderdjarige Oorlog.
 - D. De Spaanse eenmaking.
 - E. Het Heilig Roomse Rijk en de dynastische politiek.
 - F. Het verbrokkeld Italië.
2. *Oost-Europa.*
 - A. De Mongoolse Rijken in de Middeleeuwen.
 - B. De invallen der Ottomaanse Turken en de val van het Byzantijnse Rijk.
 - C. De Slavische landen.

IV. DE OPBOUW VAN DE NIEUWE WERELD(xvi^e eeuw)

1. *De uitbreiding van de kennis.*
 - A. De technische uitvindingen.
 - B. De aardrijkskundige ontdekkingen en de kolonisatie.
 - C. Humanisme en Renaissance.
 - D. Hervorming en Contra-Reformatie.
2. *De uitbreiding der internationale betrekkingen.*
 - A. De moderne Staat. De Nederlanden onder de eerste Habsburgers (1477-1555) :
 1. De voltooiing van de territoriale eenmaking.
 2. Dynastische politiek en versterkte centralisatie.
 3. Het Prinsbisdom Luik.
 - B. Het eerste conflict voor de hegemonie : oorlogen in Italië en strijd Habsburgers-Valois.
 - C. De godsdienstoorlogen in Duitsland en Frankrijk. De omwenteling van de xii^e eeuw in de Nederlanden.
 - D. Spanje onder Filips II en Engeland onder Elisabeth.

PROGRAMMA**VOOR DE TWEEDE, OUDE EN NIEUWE HUMANIORA****DE XVIIe EEUW****A. EUROPA IN DE EERSTE HELFT VAN DE XVIIe EEUW**

1. Naar de onbeperkte monarchie in Frankrijk (1598-1661).
2. Het verval van de Spaanse monarchie.
 - A. Spanje.
 - B. Italië.
 - C. De Zuidelijke Nederlanden. Het prinsbisdom Luik.
3. Hollands gouden eeuw.
4. De mislukking van de absolutistische politiek in Engeland; de eerste omwenteling en de dictatoriale republiek van Cromwell.
5. Het Heilig Roomse Rijk en de strijd om het overwicht in West-Europa.

B. EUROPA IN DE TWEDE HELFT VAN DE XVIIe EEUW

1. Het toppunt van de onbeperkte monarchie in Frankrijk : de regering van Lodewijk XIV.
2. De restauratie der Stuarts en de vestiging van de grondwettelijke monarchie in Engeland.
3. Midden- en Oost-Europa (aan de hand van de kaart). De Zweedse heerschappij. De achteruitgang van de Turken.
4. De beschaving. Economische en sociale evolutie. Kunsten, letteren en wetenschappen.

DE XVIIIe EEUW (1715-1789)*1. Midden- en Oost-Europa*

- A. Algemeen overzicht (aan de hand van de kaart).
- B. Ontstaan en uitbreiding van de macht van Pruisen.
- C. Het moderne Rusland.
- D. Oostenrijk-Hongarije.
- E. Het verval van het Ottomaanse Rijk.
- F. De deling van Polen.

2. West-Europa

- A. Het verval van de Franse monarchie onder Lodewijk XV.
- B. Het parlementarisme in Engeland en het ontstaan van de industriële omwenteling.
- C. De Oostenrijkse Nederlanden; het prinsbisdom Luik.

*3. De continentale oorlogen en de Frans-Engelse koloniale nijdver**4. De beschaving*

- A. Frankrijks letterkundige en artistieke uitstraling.
De wijsgerige beweging en de nieuwe denkbeelden.
- B. Het verlicht despotisme.
- C. Kunsten en wetenschappen.

5. De gevolgen der nieuwe denkbeelden

- A. De wording van de U. S. A.
- B. De Brabantse en de Luikse omwentelingen.

NIEUWSTE GESCHIEDENIS**DE EERSTE HELFT VAN DE XIXe EEUW (1789-1848)***1. De Franse Revolutie (1789-1815)*

- A. De misbruiken van het Ancien Regime.
- B. De grondwettelijke monarchie.
- C. De Republiek onder de Conventie.
- D. De overgangperiode : het Directoire.
- E. Het Napoleontisch regime.
- F. België onder het Frans bewind.

2. De Restauratie (1815-1830)

- A. Het Congres van Wenen.
- B. De Heilige Alliantie en de politiek van Metternich.
- C. De Restauratie der Bourbons in Frankrijk.

3. De beschaving en de culturele bewegingen

- A. Het liberalisme.
- B. De katholieke Kerk.
- C. Het romantisme.
- D. Kunsten en wetenschappen.

4. *De revolutionnaire bewegingen*

- A. De liberale partijen en de nationale bewegingen.
- B. De omwenteling van 1830.
- C. Het Koninkrijk der Nederlanden, de Belgische Omwenteling en het ontstaan van het Koninkrijk België.
- D. De Julimonarchie en de omwenteling van 1848.

PROGRAMMA
VOOR DE EERSTE, OUDE EN NIEUWE HUMANIORA

DE TWEDE HELFT VAN DE XIXe EEUW (1848-1914)

1. *De zegepraal van de nationale bewegingen*

- A. Het tweede Franse Keizerrijk.
- B. De Italiaanse eenmaking.
- C. De Duitse eenmaking.
- D. De Oosterse Kwestie (tot het congres van Berlijn in 1878).

2. *Engeland in de XIXe eeuw*

Politieke, economische en sociale evolutie.
Het Iers vraagstuk.

3. *De Nieuwe Wereld*

- A. De ontvoogding van Latijns Amerika.
- B. De territoriale, politieke en economische expansie van de U. S. A.

4. *De koloniale expansie*

- A. De Europeanen in Azië. — De ontwaking van Japan. De problemen van het Verre Oosten.
- B. De territoriale verdeling van Afrika.
- C. Belgisch Kongo.

5. *De beschaving en de sociale bewegingen*

- A. De vorderingen in de wetenschap en hun gevolgen; het machinisme; de grootnijverheid; de verkeerswegen en de verkeersmiddelen.
- B. De exploitatie van het proletariaat, het socialisme en de christelijke democratie.
- C. De letteren en de kunsten.

6. *De binnenlandse politiek der voornaamste Europese staten*

- A. De derde Republiek.
- B. Duitsland onder Bismarck en Willem II.
- C. Het tsaristische Rusland.
- D. De Donaumonarchie.

7. *De internationale betrekkingen*

- A. De tijd van Bismarck.
- B. De gewapende vrede.

DE XXe EEUW1. *De Eerste Wereldoorlog (1914-1918)*2. *Van de Eerste tot de Tweede Wereldoorlog*

- A. De vredesverdragen en de pogingen tot internationale verstandhouding.
- B. De economische crisissen.
- C. De zwakheid der democratieën.
- D. De nationalistische bewegingen; de fascistische regimes.
- E. Sovjet-Rusland.

3. *De Tweede Wereldoorlog (1939-1945)*4. *De naoorlogse vraagstukken en de pogingen tot toenadering van de volkeren*5. *Het geestesleven*

- A. De wetenschappelijke en technische vorderingen.
- B. De letteren en de kunsten.

Belangrijke opmerking. — Aan de hoofdstukken over de beschavingsgeschiedenis — *sensu lato* — zal de leraar een bijzonder belang hechten en een ontwikkeling geven die betrekkelijk groter is dan uit de kennisneming van het leerplan zou kunnen blijken.

Hij zal eveneens nadruk leggen op de economische en sociale evolutie, wijzen op de vorderingen op gebied van wetenschap en techniek, en hun invloed aantonen op de levensvoorwaarden in de moderne samenleving en op de standing van de hand- en geestesarbeiders.

BELGISCHE GESCHIEDENIS

1. SYNTHESE VAN HET BEGIN AF TOT 1831

A. *Inleiding*

De toestand in 843 belicht door de aardrijkskundige en historische factoren.

B. *Middeleeuwen* (843-1477)

Terugblik op de hoofdfeiten uit de verschillende tijdperken.
De kenmerken van de evolutie geïllustreerd door enkele typische feiten uit :

1. De territoriale en politieke geschiedenis;
2. De geschiedenis der instellingen;
3. De economische en sociale geschiedenis;
4. De kerkelijke geschiedenis;
5. De culturele geschiedenis.

C. *De Nieuwe Tijden* (1477-1831)

Terugblik op de hoofdfeiten uit de verschillende tijdperken.
De kenmerken van de evolutie geïllustreerd door enkele typische feiten uit:

1. De territoriale en politieke geschiedenis;
2. De geschiedenis der instellingen;
3. De economische en sociale geschiedenis;
4. De kerkelijke geschiedenis;
5. De culturele geschiedenis.

N. B. — De eigenaardigheden van de geschiedenis van het prinsbisdom Luik door vergelijking met de geschiedenis van de Zuidelijke Nederlanden aantonen.

2. HET KONINKRIJK BELGIË (1831-1950)

1. De dynastie.
2. De buitenlandse politiek — de neutraliteit en het militair vraagstuk.
3. De binnenlandse politiek :
 - a) Het parlementair regime, de politieke evolutie en de rol der partijen;
 - b) Het schoolvraagstuk;
 - c) Het taalvraagstuk.
4. De economische vorderingen; de handelspolitiek, de intense industrialisering.
5. De sociale hervormingen.
6. De Belgische kolonisatie in Kongo.
7. De wetenschappen, de kunsten en de letteren.

Didactisch Materieel

De klas

De klas bestemd voor de cursus in de Geschiedenis moet voorzien zijn van :

- a) Een toestel voor lichtbeelden (epidiascoop);
- b) Een doek voor de projecties;
- c) Gordijnen voor de verduistering van de klas;
- d) Een verplaatsbare kaartdrager;
- e) Een kaartenrek;
- f) Een kast voor het didactisch materieel en de vulgarisatiewerken ten gebuike van de leerlingen.

Wandkaarten

- A. Algemene Geschiedenis :
- Kor-reeks. Roeselaere, Coucke.
 - Verzameling Justus Perthes, Gotha.
 - Verzameling Breasted-Huth-Harding. Antwerpen, Bossaerts.
 - Verzameling André. Parijs, Delagrave.
- B. Geschiedenis van België :
- Verzameling Roland. Namen, Wesmael-Charlier.
 - Verzameling Quicke. Namen, Wesmael-Charlier (in voorbereiding).

Wandplaten

- Verzameling Carrier. Parijs (Oudheid).
 - Verzameling Jean-Pierre. Parijs.
 - Verzameling Cybulsky, *Tableaux d'antiquités grecques et romaines*. Brussel, Windels.
 - Verzameling wandplaten voor het Onderwijs in de geschiedenis. Antwerpen, De Sikkel. Verklarende commentaar door F. Quicke en J. Uytterhoeven, opgesteld aan de hand van oorspronkelijke stukken (plattegronden van steden, portretten, foto's van charters, enz.).
-

BIBLIOGRAFIE

Belangrijke opmerking. — De lijst der hierna vermelde werken heeft geen ander doel dan de leraars bibliografische inlichtingen ter hand te stellen, welke hen in de voorbereiding van hun lessen kunnen helpen. Zij is niet beperkend.

Er dient opgemerkt dat *alleen de lijsten, opgemaakt door de Verbeteringsraad van het M. O., de werken aanduiden welke bestemd zijn voor de leerlingen.*

BIBLIOGRAFIE DER ALGEMENE GESCHIEDENIS

Iconografisch Materieel

A. PLATENATLASSEN

HAMMERTON, *Wonderen der Oudheid*. Amsterdam, Elsevier, 1925.

DE BOER en HETEMA, *Grote Platenatlas ten gebuike bij het Onderwijs in de Algemene Geschiedenis*, Leiden, Sijthoff.

PRESSER, J. en WEERSMA, R. J., *Platenatlas*. Leiden, Sijthoff.

Ewiges Griechenland. Martin Hurlimann, Zurich, Atlantis, 1944.

ZADOKS, A. N. en JITTA, J., *Antieke cultuur in beeld*, 800 afbeeldingen op kunstdruk met verklarende tekst. Antwerpen, De Sikkel.

Manuel général de l'Instruction primaire. Documents d'Histoire :

1e série : *Des origines à 1610*. — 2e série : *De 1610 à nos jours*.

3e série : *Civilisation et Travail*. Paris, Hachette.

Verzameling : *The University Prints*, Boston.

Te verkrijgen bij de Opvoedkundige Dienst van de Koninklijke Musea. Brussel.

Verzameling prenten en kaarten van de Opvoedkundige Dienst. Brussel.

Encyclopédie photographique de l'Art, Paris, Editions Tel, rue Séguier, 18.

N. B. — Prachtfoto's in groot formaat van de kunstschaten uit het Louvre.

Europa. Bilder seiner Landschaft und Kultur. Mit einer Einleitung von C. J. Burckhardt. Martin Hurlimann, Zurich, Atlantis, 1945.

N. B. — Ook Franse uitgave.

Documentaire photographieën van den Wereldoorlog na 1940. Aangeboden door de Geallieerde Voorlichtingsdiensten, 1946.

B. GEÏLLUSTREERDE WERKEN

Wereldgeschiedenis. De Geschiedenis der Menschheid van de Oudste tijden tot heden, onder redactie van Dr J. W. BERKELBACH VAN DER SPRENKEL, Dr C. D. J. BRANDT en Prof. Dr F. L. GANSHOF. Utrecht, De Haan.

- Geschiedenis van Vlaanderen*, onder leiding van D^r VAN ROOSBROECK, R., met medewerking van D^r DE MAEYER, D^r DE STURLER, Dr GANSHOF, Dr GORIS, Dr QUICKE, Dr VALVEKENS, D^r VAN DE WEERD, D^r VAN WERVEKE, D^r VAN DER ESSEN. Brussel, De Standaard, 6 dln.
- BRUGMANS, H. en FISHER, F., *Geschiedenis der Wereld in woord en beeld*, doorgezien door W. NOLET, Amsterdam, 1930.
- BRUGMANS, H. en KERKAMP, G. W., *Algemene Geschiedenis*, met platenboek. Leiden, Sijthoff.
- Algemene Kunstgeschiedenis. De Kunst der Menschheid van de Oudste Tijden tot heden*, onder redactie van R. W. VAN THIENEN. Utrecht, De Haan — Antwerpen, De Sikkel, 1941.
- L'Encyclopédie par l'image*. Volgende boekdelen: *La Mythologie, La Préhistoire, L'Égypte, La Grèce, Rome, L'Italie, Histoire du costume, Jeanne d'Arc, Les Cathédrales, Les Châteaux de France, Henri IV, L'Armée française, Rubens, Louis XIV, Versailles, Le xviiie siècle, La Révolution française, Napoléon, La Guerre de 1870-1871, Les styles français, Paris, Le palais du Louvre, Histoire de France, La Guerre de 1914-1918, ...* Paris, Hachette.
- CHARBONNEAUX, J., *La sculpture grecque classique*. Paris, Editions de Cluny.
- N. B. — Talrijke goed gekozen foto's der Griekse meesterwerken.
- DAUX, G., *Les Merveilles de l'Art antique*. Paris, F. Nathan, 1947.
- De verzamelingen handboeken:
- BLONK en ROMEIN. Groningen, Wolters.
- MALET et ISAAC. Paris, Hachette.
- TAPIÉ. Paris, Hatier.
- GUIRAUD. Paris, de Gigord.
- SÉCHER. Paris, Beauchesne et Fils.
- ISAAC. Paris, Hachette.
- WHEELER, H., *The miracle of man*. London, Odhams Press.
- WIERSMA, R., *Het verhaal der wereldgeschiedenis*. Amsterdam, Salm en Co., 1948.

Methodiek

- DE KEYZER, J., *De actieve methode bij het onderwijs in de Geschiedenis* (uit « Nova et Vetera »).
- PHILIPPEN, L. J. M., *Beknopte methodiek der geschiedvorsching*. Antwerpen, Nederlandse Boekhandel, 1942.
- GOTHIER, L., *Le cours d'histoire dans les Humanités*. Liège, Gothier, 1939.
- HARSIN, P., *Comment on écrit l'Histoire*. Liège, Thone, 1933.
- QUICKE, F., *De Geschiedenis in het Middelbaar Onderwijs* (uit « Persoon en Gemeenschap »), 1948).

Historische Lectuur

- DE BOER, M. G. en DE WILDE, L. J., *Historische Lectuur*. Groningen, Noordhoff.

- VAN RIJSENS, F., *Hoofdpersonen uit de Algemene Geschiedenis*. Groningen, Wolters.
- DE BONTÉ, CHR. en NAUTA, J., *Hoofdpersonen uit de Algemene Geschiedenis*. Groningen, Noordhoff.
- Politeia. Grote mannen over staat en maatschappij. Van Plato tot Kant*, onder toezicht van J. D. Bierens de Haan. Amsterdam, Elsevier, 1946.
- VAN DEN BRINK, W. L. D., *Uit middeleeuwse tijden. Cultuurhistorisch leesboek*, Amsterdam, Versluys, 1947.
- GANSHOF, F. L., *Pages d'histoire*. Bruxelles, Grande Librairie Belge.
- SÉCHER, J., *Précis d'Histoire et Lectures historiques*. Paris, Beauchesne.
- GUILLEMIN, A.-M., *Récits mythologiques*. Paris, Hatier.
- THOMAS, A., *Lectures historiques. Histoire anecdotique du Travail*. Paris, Bibliothèque d'Education.
- COORNAERT, E. et SAUZEAU, J., *Travail et civilisation à travers les âges*. Paris, Bouffrelot.
- MORAZÉ, Ch. et HENRY, F., *Histoire du Travail et de la Civilisation*. Paris, Hachette.
- FLACELIÈRE, R. en WUILLEUMIER, P., *Les Textes anciens*. Paris, Hachette.
- HENON, M., *Lectures historiques*. Paris, Nathan.
- COUISSIN, J., *Contes et récits tirés des auteurs de l'Antiquité*. Paris.
- GENEST, E., *Contes et légendes mythologiques*. Paris, Hatier.
- AUBER, *Légendes et contes du moyen âge*. Paris, Hatier.
- ROUX, M., *Textes relatifs à la civilisation matérielle et morale du Moyen Age*. Paris, Nathan.
- CALMETTE, J., *Textes et Documents : Le Moyen Age*. Paris, Presses Universitaires de France, « Clio ».
- BENAERTS, L. et SAMARAN, Ch., *Choix de textes historiques*. Paris, Colin.
- FARAL, E., *Textes relatifs à la civilisation matérielle et morale des Temps modernes*. Paris, Hachette.
- LATRELLE, A., *L'explication des textes historiques. Histoire moderne*. Paris, Hachette.
- DECHAPPE, M. et L., *L'Histoire par les textes : De la Renaissance à 1789*. Paris, Delagrave.
- GUÉNIN, G. et NOUAILLAC, J., *Lectures historiques : L'Ancien Régime et la Révolution (1715-1800)*. Paris, Plon.
- GUÉNIN, G. et NOUAILLAC, J., *Lectures historiques : Le Consulat, l'Empire et la Restauration*. Paris, Plon.
- GUÉNIN, G. et NOUAILLAC, J., *Lectures historiques : La France et les grandes puissances du monde (1830-1880)*. Paris, Plon.
- DECHAPPE, M. et L., *L'Histoire par les textes : La France contemporaine (1814-1914)*. Paris, Delagrave.
- PRÉCLIN, E. et RENOUVIN, P., *Textes et Documents : L'Époque contemporaine (1871-1914)*. Paris, Presses Universitaires de France, « Clio ».
- HUISMAN, G. et M., *Récits et épisodes de la Révolution française*. Paris, Nathan.

Atlassen

- VERSCHUEREN, J., BALIEUS, H., SPAEY, E., *Algemene historische Atlas voor staatkundige, economische en cultuurgeschiedenis*. Turnhout, Brepols.
- VIDAL DE LA BLACHE, *Histoire et Géographie, Atlas général*. Paris, Colin.
- Atlas historique*. Paris, Presses Universitaires de France, « Clio ».
- I. *L'Antiquité*, par DELAPORTE, L. etc.
- II. *Le Moyen Age*, par CALMETTE, J.
- III. *Les Temps Modernes*, par RÉBILLON, A.
- IV. *L'Époque Contemporaine* (in voorbereiding).
- PUTZGER, F. W., *Historischer Schul-Atlas*. Leipzig, Bielefeld, 1942.
- HALKIN, J., *Atlas der Algemene Geschiedenis en der Belgische Geschiedenis*. Namen, Wesmael-Charlier.
- SCHMETS, P., *Atlas d'histoire universelle et d'histoire de Belgique*. Namur, Wesmael-Charlier, 1946.

Tijdschriften

- L'Information historique*, revue paraissant tous les deux mois pendant la période scolaire. Paris, Baillière et Fils, 19, rue Haute-feuille.
- Er bestaat geen Vlaams pedagogisch tijdschrift voor het onderwijs in de Geschiedenis. Men raadplege met voordeel het *Belgisch Tijdschrift voor Philologie en Geschiedenis*. Brussel, Falk-Van Camphout.

Referentiewerken

GROTE VERZAMELINGEN

- A. Wie grondig wenst ingelicht te zijn raadplege de volgende wetenschappelijke verzamelingen :
- *Peuples et Civilisations*, Histoire générale publiée sous la direction de L. HALPHEN et Ph. SAGNAC. Paris, Alcan.
 - *Clio*. Introduction aux Etudes historiques. Paris, Presses Universitaires de France.
 - *Histoire générale*, publiée sous la direction de G. GLOTZ. Paris, Presses Universitaires de France.
 - *L'Évolution de l'Humanité*, dirigée par H. BERR. Paris, Albin Michel.
- B. Wie aanvullende inlichtingen wenst raadplege :
- Collection des grandes études historiques. Paris, Arthème Fayard.
 - Collection Armand Colin. Paris, A. Colin.
 - Collection « *Que sais-je?* ». Paris, Presses Universitaires de France.
 - Collection « *Connais ton pays* ». Paris, Didier.
 - Collection Lebègue. Bruxelles, Office de Publicité.

ALGEMENE WERKEN

- BERKELBACH VAN DER SPRENKEL, J. W., *De Pelgrimstocht der Menschheid. Geïllustreerde Wereldgeschiedenis van de oudste Tijden tot op heden*, onder redactie van ... Utrecht, De Haan, 1948.
- BERKELBACH VAN DER SPRENKEL, J. W., BRANDT, C. D. J., en GANSHOF, F. L., *Wereldgeschiedenis. De geschiedenis der Menschheid van de oudste Tijden tot heden*, onder redactie van ... Utrecht, De Haan.
- ROMEIN, J., *Nieuwe geïllustreerde Wereldgeschiedenis voor Nederland*, bewerkt onder redactie van ... Amsterdam, N. V. Seyffardt.
- BRUGMANS, H. en KERKAMP, G. W., *Algemene Geschiedenis*. Leiden, Sijthoff.
- BRUGMANS, H. en FISHER, F., *Geschiedenis der Wereld in woord en beeld*, doorgezien door NOLET, W. Amsterdam, 1930.
- PIRENNE, J., *Les grands courants de l'Histoire universelle*. Neuchatel, Edit. de la Baconnière.
- DURANT, W., *Histoire de la Civilisation*, vertaald door Ch. Mourrey. Paris, Payot.
- DUCASSÉ, P., *Histoire des Techniques*. Paris. Que sais-je?, 1945.
- GOTTSCALK, A., *Histoire de l'alimentation*. Paris, Le François, 1948.
- RUSSELL, B., *Geschiedenis der Westerse filosofie. In verband met politieke en sociale omstandigheden van de oudste tijden tot heden*. 's Gravenhage, Servire, 1948.
- FISHER, H. A. L., *A history of Europe*. London, Arnold, 1943.
- VERMEYLEN, A., *Van de Catacomben tot Greco. Geschiedenis der Europeesche plastiek en schilderkunst in de Middeleeuwen en de Renaissance* (met 500 afb.). Amsterdam, Wereldbibliotheek, 1946.

DE OUDHEID

- CAVAIGNAC, E., *Histoire générale de l'Antiquité*. Paris, Belles Lettres, 1946.
- FORBES, F. R. J., *Wetenschap en techniek in de Oudheid*. 's Gravenhage, Servire, 1945.
- VAN SCHILFGAARDE, P., *Antieke beschaving*. 's Gravenhage, Leopold, 1948.
- Kernmomenten der antieke beschaving en haar moderne beleving.* « *Ex Oriente Lux* », Leiden, Brill, 1947.

Inleiding

- BURSCHE, F. C., *Europa tot het begin onzer jaartelling*, in BERKELBACH VAN DER SPRENKEL... *Wereldgeschiedenis*, dl. II, Utrecht, De Haan.
- BOEKE, J., *De afstamming van de mens*. Amsterdam, Wereldbibliotheek.
- VAN DEN BROEK, A. J. P., *De dageraad der mensheid*. Utrecht, Oosthoek, 1947.
- CAPITAN, D^r, *La Préhistoire*. Paris, Payot, 1925.
- VAYSON DE PRADENNE, A., *Préhistoire*. Paris, A. Colin, 1938.

- PERRIER, E., *La terre avant l'Histoire* (Les origines de la vie de l'homme). Paris, Evolution de l'Humanité.
- DE MORGAN, J., *L'Humanité préhistorique* (Esquisse de Préhistoire générale). Paris, Evolution de l'Humanité.
- FEBVRE, L. et BATAILLON, L., *La Terre et l'Evolution humaine* (Introduction géographique à l'Histoire). Paris, Evolution de l'Humanité.
- PITTARD, E., *Les races et l'Histoire* (Introduction ethnologique à l'Histoire). Paris, Evolution de l'Humanité.
- Kaj. BIRKET-SMITH. *Geschichte der Kultur*. Zurich, Orell-Fussli.
- N. B. — Voor basis-inlichtingen nopens de primitieve volken.
- BERR, H., *En marge de l'Histoire universelle*. T. I. *Les problèmes de l'Histoire, Les origines humaines. Les premières civilisations*. Paris, Evolution de l'Humanité, Série complémentaire.
- PEYRONY, D., *Eléments de Préhistoire*. Paris, A. Coctes, 1948.
- CAVAIGNAC, E., *Chronologie*. Paris. Payot.
- COUDERC, P., *Le Calendrier*. Paris. Que sais-je?

Het Klassieke Oosten

1. Algemene werken

- ORBINK, H. W., *Voor-Azië*, in BERKELBACH VAN DER SPENKEL,... *Wereldgeschiedenis*, dl. I, Utrecht, De Haan.
- NAT, J., *Geschiedenis van het Oude Oosten*. Amsterdam, Wereldbibliotheek.
- BURY, J. B., COOK, S. A., ADCOCK, F. E., *The Cambridge Ancient History*, ed. by... vol. I-III met platenboek. Cambridge, University Press, 1923.
- ROSTOVITZ, M., *A History of the Ancient World*. vertaald uit het Russisch door Duff, J. D., vol. I. Oxford, Clarendon Press.
- CAPART, J. et CONTENAU, G., *Histoire de l'Orient ancien*. Paris, Hachette.
- MORET, A., *Histoire de l'Orient*. Paris. Histoire générale publiée sous la direction de G. Glotz.
- DELAPORTE, L., *Le Proche-Orient asiatique*. Paris, Clio.
- FOUGÈRES, G., JOUGUET, P., LESQUIER, J., CONTENAU, G. et GROSSET, R., *Premières Civilisations*. Paris, Peuples et Civilisations.
- MORET, A. et DAVY, G., *Des clans aux Empires*. (L'organisation sociale chez les Primitifs et dans l'Orient ancien). Paris, Evolution de l'Humanité.
- GROSSET, R., *Histoire de l'Asie*. Paris, Que sais-je?
- GABRIEL-LEROUX, J., *Les premières civilisations de la Méditerranée*. Paris, Que sais-je?, 1941.
- CONTENAU, G., *Les civilisations anciennes du Proche-Orient*. Paris, Que sais-je?. 1945.
- REY, A., *La science dans l'Antiquité*. T. I. *La science orientale avant les Grecs*. Paris, Evolution de l'Humanité, série complémentaire.
- PALANQUE, J. R., *Les impérialismes antiques*. Paris, Que sais-je? 1948.
- DOLLOT, L., *Les grandes migrations humaines*. Paris, Que sais-je?, 1946.

Wie wenst ingelicht te zijn nopens de laatste ontdekkingen raadplege het *Jaarbericht van het Voor-Aziatisch en Egyptisch gezelschap « Ex Oriente Lux »*. Leiden, Brill, sinds 1933.

2. Meer bijzondere werken over Egypte

COHEN, D., *Egypte*, in BERKELBACH VAN DER SPENKEL,... *Wereld-geschiedenis*, dl. I. Utrecht, De Haan.

BREASTED, J. H., *A history of Egypt, from the earliest times to the Persian conquest*. London, Hodder and Stoughton, 1946.

DRIOTON, E. et VANDIER, J., *L'Égypte*, T. II des *Peuples de l'Orient Méditerranéen*. Paris, Cléo.

MORET, A., *Le Nil et la Civilisation égyptienne*. Paris, Evolution de l'Humanité.

VERCOUTTER, J., *L'Égypte ancienne*. Paris, Que sais-je?, 1947.

A. Godsdienst en Dodenverering

DE BUCK, A., *De zegepraal van het Licht*. Amsterdam, Paris, 1930.

JEQUIER, G., *Considérations sur les religions égyptiennes*. Neuchatel, La Baconnière — Bruxelles, Office de Publicité, 1946.

B. Instellingen

PIRENNE, J., *Histoire des Institutions et du Droit privé dans l'ancienne Égypte*. Bruxelles, Fondation Egyptologique Reine Elisabeth, 3 vol., 1932-1935.

C. Schrift

BUDGE, E. A. W., *The Rosetta stone in the British Museum*. London, Harrison, 1939.

SETHE, K., *Das hieroglyphische Schriftsystem*. Glückstadt, Augustin, Leipziger Aegyptologische Studien, 1935.

CAPART, J., *Je lis les hiéroglyphes*. Bruxelles, Office de Publicité, Collection Lebègue.

D. Kunst

FLINDERS-PETRIE, W. M., *Les arts et les métiers de l'ancienne Égypte*. Traduction et préface par J. Capart. Bruxelles, Vromant, 1925.

DENISON ROSS, E., *The art of Egypt through the ages*. London, The Studio, 1931.

CAPART, J., *L'Art égyptien*. Bruxelles, Vromant, 3 vol., 1922-1942.

CAPART, J., *Propos sur l'Art égyptien*. Bruxelles, Fondation Egypt. Reine Elisabeth 1931.

CAPART, J., *Thèbes, la gloire d'un grand passé*. Bruxelles, Vromant, 1925.

CAPART, J., *La Beauté égyptienne*. Bruxelles, Office de Publicité, Collection Lebègue.

E. Letterkunde

DE BUCK, A., *Egyptische Verhalen*. Santpoort, Mees, 1928.

F. Levenswijze

MONIET, R., *La vie quotidienne en Égypte au temps des Ramses*. Paris, Hachette, 1948.

3. Meer bijzondere werken over het Nabije Oosten

A. Voorgeschiedenis. Sumer en Akkad

- WOOLLEY, C. L., *Ur der Chaldeeën*, vrij bewerkt door OBBINK, H. W. Utrecht, J. Bijleveld, 1931. Ook in het Frans, Paris, Payot, 1938.
 WOOLLEY, C. L., *Les Sumériens*. Paris, Payot, 1930.
 BREASTED, J. H., *La conquête de la civilisation*. Paris, Payot, 1945.

B. Assyrië en Babylonïë

- CONTENAU, B., *La civilisation d'Assur et de Babylone*. Paris, Payot, 1937.
 DELAPORTE, L., *La Mésopotamie. Les civilisations babylonienne et assyrienne*. Paris, Evolution de l'Humanité.
 BOEHL, F. M. Th., *King Hammurabi of Babylon in the setting of his time*. Amsterdam, Noord-Hollandse Uitgevers Maatschappij, 1946.
 RUTTEN, M., *Babylone*. Paris, Que sais-je?, 1948.

C. Hittieten, Churieten, Mitanni.

- DELAPORTE, L., *Les Hittites*. Paris, Evolution de l'Humanité.
 CONTENAU, G., *La civilisation des Hittites et des Mitanniens*. Paris, Payot, 1934.
 GARSTANG, J., *The Hitite Empire*. London, Constable, 1929.
 GÖTZE, A., *Hethiter, Churriter und Assyrer*. Oslo, Aschehoug, 1936.
 N. B. — Vooral de hoofdlijnen der Voor-Aziatische cultuurontwikkeling in het IIe millen.

D. Phenicië —

- WEILL, R., *La Phénicie et l'Asie occidentale, des origines à la conquête macédonienne*. Paris, A. Colin, 1939.
 CONTENAU, G., *La civilisation phénicienne*. Paris, Payot.
 BAUER, H., *Der Ursprung des Alphabets*. Leipzig, Alte Orient, 1937. 36.
 EISSFELDT, O., *Philister und Phönizier*. Leipzig, Alte Orient, 1936. 34, 3.

E. Hebreëen

- LODS, A., *Israël, des origines au milieu du VIIIe siècle*. Paris, Evolution de l'Humanité.
 BÖHL, F. M. Th., *Palestina in het licht der jongste opgravingen en onderzoekingen*. Amsterdam, Paris, 1931.
 DESNOYERS, L., *Histoire du peuple hébreu, des Juges à la Captivité*. Paris, Desclée-De Brouwer, 3 vol., 1922-1930.
 LODS, A., *Des Prophètes à Jésus. Les Problèmes d'Israël et le début du Judaïsme*. Paris, Evolution de l'Humanité.
 GUIGNEBERT, Ch., *Des Prophètes à Jésus. Le monde juif vers le temps de Jésus*. Paris, Evolution de l'Humanité.
 WOOLLEY, C. L., *Découvertes récentes sur les origines des Hébreux*. Paris, Payot, 1936.
 ROTH, C., *Histoire du peuple juif*. Paris, Edit. de la Terre retrouvée. 1948.

F. Perzen

- HUART, Ch., *La Perse antique et la civilisation iranienne*. Paris, Evolution de l'Humanité.
- HERZFELD, E. E., *Iran in the ancient East*. London, New York, Oxford University Press, 1941.

*Griekenland*1. *Algemene werken*

- Een gedetailleerde bibliografie biedt ieder deel van *The Cambridge Ancient History*, II-VII. Cambridge, University Press.
- BOLKESTEIN, H., *Griekenland*, in BERKELBACH VAN DER SPENKEL, *Wereldgeschiedenis*, dl. II. Utrecht, De Haan.
- HATZFELD, J., *Histoire de la Grèce ancienne*. Paris, Payot, 1926.
- GLOTZ, G., *Histoire grecque*. Paris, Histoire générale publiée sous la direction de G. Glotz.
- BURY, J. B., *History of Greece to the death of Alexander*. London, Macmillan, 1931.
- BRUGMANS, H. en KERNKAMP, G. W., *Algemene Geschiedenis*, dl. I. Leiden, Sijthoff.
- SPREY, K., *De antieke Wereldzee. De rol van de Middellandse Zee in de antieke cultuur*. 's Gravenhage, Servire, 1946.

2. *Ontstaan van het Griekse Volk*

- GLOTZ, G., *La Civilisation égéenne*. Paris, Evolution de l'Humanité.
- JARDÉ, A., *La Formation du peuple grec*. Paris, Evolution de l'Humanité.
- WALTZ, P., *Le monde égéen avant les Grecs*. Paris, A. Colin, 1934.
- GABRIEL-LEROUX, J., *Les premières civilisations de la Méditerranée*. Paris, Que sais-je?, 1941.
- NILSSON, M. P., *Homer and Mycenae*. London, Methuen, 1933.
- SEVERYNS, A., *Homère, le cadre historique*. Bruxelles, Office de Publicité, Coll. Lebègue, 1943.

3. *Klassiek Griekenland*

- ROUSSEL, P., CLOCHE, P. et GROUSSET, R., *La Grèce et l'Orient. Des guerres médiques à la conquête romaine*. Paris, Peuples et Civilisations.
- ZIMMERN, A. E., *The Greek Commonwealth, Politics and economics in fifth century Athens*. Oxford, Clarendon Press, 1931.
- GREGOR, J., *Pericles*. Amsterdam, Roskam, 1942.

4. *Hellenisatie van de Oude Wereld*

- ROUSSEL, P., CLOCHE, P. et GROUSSET, R., *La Grèce et l'Orient. Des guerres médiques à la conquête romaine*. Paris, Peuples et Civilisations.
- COHEN, R., *La Grèce et l'hellénisation du monde antique*. Paris, Clio.
- GLOTZ, G., ROUSSEL, P. et COHEN, R., *Alexandre et l'hellénisation du monde antique*. Paris, Histoire Générale publiée sous la direction de G. Glotz.
- JOUGUET, P., *L'impérialisme macédonien et l'hellénisation de l'Orient*. Paris, Evolution de l'Humanité.
- GREGOR, J., *Alexander de Grote*. Amsterdam, Roskam, 1943.

DROYSEN, J. G., *Alexander de Grote*. 's Gravenhage, Boek en Periodiek, 1956.

5. Cultuurgeschiedenis

CLOCHÉ, P., *La civilisation athénienne*. Paris, A. Colin, 1935.

CROISSET, M., *La civilisation hellénique*. Paris, Payot, 1926.

COHEN, D., *De Hellenistische cultuur*. Groningen, Wolters, 1921.

TARN, W. W., *La civilisation hellénistique*. Paris, Payot, 1936.

LOENEN, D., *Athene, Hellas van Hellas*. Amsterdam, Noord-Holl. U. M., 1948.

PEREMANS, W., *Hellas en de Westeuropese cultuur*. Leuven, Davidsfonds, 1947.

SPILLEMAECKERS, J., *Geschiedenis van de Griekse beschaving in de Oudheid*. Antwerpen, De Standaard, 1947.

DURANT, W., *De Griekse wereld*. 's Gravenhage, Boucher, 1948.

6. Staatsinstellingen

GLOTZ, G., *La cité grecque. Le développement des institutions*. Paris, Evolution de l'Humanité.

COHEN, R., *Athènes, une démocratie de sa naissance à sa mort*. Paris, A. Fayard, 1936.

ROUSSEL, P., *Sparte*. Paris, De Boccard, 1919.

CAVAIGNAC, E., *Sparte*. Paris, A. Fayard, 1948.

FUSTEL DE COULANGES, *La cité antique*, Paris, Hachette.

7. Godsdienst

GERNET, L., BOULANGER, A., *Le génie grec dans la religion*. Paris, Evolution de l'Humanité.

VAN DER LEEUW, G., *Goden en Mensen in Hellas*. Haarlem, Bohn.

DE JONG, K. H., *De magie bij de Grieken en de Romeinen*. Haarlem, Bohn, 1926.

NILSSON, P. M., *Greek popular religion*. New York, Columbia University Press, 1940.

DEN BOER, W., *De godsdienst van de Grieken*. 's Gravenhage, Servire, 1948.

8. Economische en Sociale Geschiedenis

BOLKESTEIN, H., *Het economische leven in Griekenlands bloeitijd*. Haarlem, Bohn, 1923.

CLOTZ, G., *Le travail dans la Grèce ancienne. Histoire économique. La Grèce depuis la période homérique jusqu'à la conquête romaine*. Paris, Alcan, 1920.

ROSTOVITZEFF, M., *The social and economic history of the Hellenistic World*. Oxford, Clarendon Press, 1941.

9. Wetenschappen en Wijsbegeerte

ROBIN, L., *La pensée grecque et les origines de l'esprit scientifique*. Paris, Evolution de l'Humanité.

SASSEN, F., *Geschiedenis van de Wijsbegeerte der Grieken en Romeinen*. Antwerpen, De Standaard; Nijmegen-Utrecht, Dekker en Van de Vegt, 1943.

BERR, H., *En marge de l'Histoire universelle*, t. I. Paris, Evolution de l'Humanité, série complémentaire.

RIVAUD, A., *Les grands courants de la Pensée antique*. Paris, A. Colin.

WERNER, C., *La philosophie grecque*. Paris, Payot, 1938.

REY, A., *La science dans l'Antiquité*, t. II, *La jeunesse de la science grecque*; t. III, *la maturité de la pensée scientifique grecque*. Paris, Evolution de l'Humanité.

10. Kunst

MULLER, F., *Griekse Kunstgeschiedenis*. Groningen, Wolters, 1941.

DE RIDDER, A. et DEONNA, W., *L'Art en Grèce*. Paris, Evolution de l'Humanité.

FAURE, E., *Histoire de l'Art*, t. I, Paris, Crès, 1926.

11. Letterkunde

ROBERT, F., *La littérature grecque*. Paris, Que sais-je?

N. B. — Cfr. kleine bijzondere studies in Collection Lebègue.

12. Krijgskunde

KROMAYER, Y. und VEITH, G., *Heerwesen und Kriegsführung der Griechen und Römer*. München, Beck, 1928.

13. Openbaar en Huiselijk Leven

JARDÉ, A., *La Grèce antique et la vie grecque*. Paris, Delagrave, 1919.

PICARD, Ch., *La vie dans la Grèce classique*. Paris, Que sais-je?, 1946.

De Romeinse Wereld

1. Algemene werken

Een gedetailleerde bibliografie biedt ieder deel van *The Cambridge Ancient History*, VII-XI. Cambridge, University Press.

BRUGMANS, H. en KERKAMP, G. W., *Algemene Geschiedenis*, dl. I. Leiden, Sijthoff.

SPREY, K., *De Geschiedenis van het Romeinse Volk*, in BERKELBACH VAN DER SPRENKEL, ... *Wereldgeschiedenis*, dl. II. Utrecht, De Haan.

PIGANIOL, A., *Histoire de Rome*. Paris, Clio.

PAIS, E., BAYET, F., BLOCH, G., CARCOPINO, J., HOMO, L., BESNIER, M. et JIGANIOL, A., *Histoire romaine*, t. IV. Paris, Histoire Générale publiée sous la direction de G. Glotz.

CHAPOT, V., *Le Monde romain*. Paris, Evolution de l'Humanité.

ROSTOVITZ, M., *A History of the Ancient World*, II, Oxford, Clarendon Press, 1928.

2. Koningdom en Republiek

RENARD, M., *Initiation à l'Etruscologie*. Bruxelles, Office de Publication, Coll. Lebègue, 1941.

PIGANIOL, A., *La conquête romaine*. Paris, Peuples et Civilisations.

HOMO, L., *L'Italie primitive et le début de l'Impérialisme romain*. Paris, Evolution de l'Humanité.

BLOCH, R., *Les origines de Rome*. Paris, Que sais-je?, 1946.

- HOLLEAUX, M., *Rome, la Grèce et les monarchies hellénistiques du IIIe siècle avant J.-C.* Paris, De Boccard, 1921.
- KORNEMANN, E., *Römische Geschichte*, t. I. *Die Zeit der Republik.* Stuttgart, Kröner, 1938.
- HOURS-MIÉDAN, M., *Carthage.* Paris. Que sais-je?, 1949.
- SPREY, K., *Hannibal, veldheer van Carthago.* 's Gravenhage, Servire, 1947.
- GELZER, M., *Julius Caesar. Politicus en staatsman.* Amsterdam, Wereldbibliotheek, 1948.

3. Keizerrijk

- ALBERTINI, E., *L'Empire romain.* Paris, Peuples et Civilisations.
- BLOCH, G., *L'Empire romain. Evolution et décadence.* Paris, Flammarion, 1922.
- HOMO, L., *Le Haut-Empire*, t. III de l'*Histoire romaine.* Paris, Histoire générale publiée sous la direction de G. Glotz.
- BOISSIER, G., *L'opposition sous les Césars.* Paris, Hachette.
- LOT, F., *La fin du Monde antique et le début du moyen âge.* Paris, Evolution de l'Humanité.
- PFISTER, K., *Ondergang van het Romeinsch imperium.* Amsterdam, Roskam, 1944.
- HOOM, L., *Le siècle d'or de l'Empire romain.* Paris, Fayard, 1948.
- GRENIER, A., *La Gaule, province romaine.* Paris, Didier, 1945.
- THÉVENOT, E., *Les Gallo-Romains.* Paris, Que sais-je?, 1948.
- HOMO, L., *L'Empire romain,* Payot, 1930.

4. Instellingen

- HOMO, L., *Les institutions politiques romaines. De la cité à l'Etat.* Paris, Evolution de l'Humanité.
- HAMMOND, M., *The Augustan Principate.* Harvard, University Press, 1933.

5. Rechtsgeschiedenis

- DECLAREUIL, J., *Rome et l'organisation du Droit.* Paris, Evolution de l'Humanité.

6. Krijgskunde

- KROMAYER, J. und VEYDT, G., *Heerwesen und Kriegsführung der Griechen und Römer.* München, Bech, 1928.

7. Cultuurgeschiedenis

- KOPERBERG, S., *Romeinse cultuur.* Amsterdam, Wereldbibliotheek, 1928.
- BERR, H., *En marge de l'Histoire universelle*, t. II : *Rome et la civilisation romaine.* Paris, Evolution de l'Humanité.
- KROLL, W., *Die Kultur der Ciceronischen Zeit.* Leipzig, Dieterich, 1933.
- GOOSSENS, R., *L'œuvre de Rome.* Bruxelles, Ed. Lumière, Coll. Savoir, 1944.

8. Economische en Sociale Geschiedenis

- TOUTAIN, J., *L'Economie antique.* Paris, Evolution de l'Humanité.

ROSTOVTZEFF, M., *The Social and Economic History of the Roman Empire*. Oxford, Clarendon Press, 1926.

CHARLESWORTH, M. P., *Les routes et le trafic commercial dans l'Empire romain*. Paris, Edit. de Cluny, 1938.

DE LAET, S. J., *La vie sociale et économique sous Auguste et Tibère*. Bruxelles, Office de Publicité, Collection Lebègue.

9. Kunst

GRENIER, A., *Le génie romain dans la religion, la pensée et l'art*. Paris, Evolution de l'Humanité.

STRONG, E., *Rome antique*. Paris, Hachette, 1932.

FAURE, E., *Histoire de l'Art*, t. I. Paris, Crès, 1926.

10. Letterkunde

DUPOUY, A., *Rome et les lettres latines*. Paris, A. Colin.

11. Godsdienst

GRENIER, A., *Le génie romain dans la religion, la pensée et l'art*. Paris, Evolution de l'Humanité.

BOISSIER, G., *La religion romaine*. Paris, Hachette.

BOISSIER, G., *La fin du Paganisme*. Paris, Hachette.

FRANSES, D., *Intrede van het Christendom in de Wereldgeschiedenis*, in BERKELBACH VAN DER SPENKEL, ... *Wereldgeschiedenis*. Utrecht, De Haan.

GUIGNEBERT, Ch., *Jésus*. Paris, Evolution de l'Humanité.

GUIGNEBERT, C., *Le Christ*. Paris, Evolution de l'Humanité.

DE MOREAU, J., *Les plus anciens témoignages d'auteurs profanes sur Jésus*. Bruxelles, Office de Publicité, Collection Lebègue.

ZEILLER, J., *L'Empire romain et l'Eglise*, vol. V, 2e partie, Collection « Histoire du Monde » par E. Cavaignac. Paris, De Boccard.

12. Openbaar en Huiselijk Leven

LEOPOLD, H., *Romeins Leven*. Groningen, Wolters, 1934.

BORNECQUE, H. et MORNET, D., *Rome et les Romains*. Paris, Delagrave, 1929.

CARCOPINO, J., *La vie quotidienne à Rome à l'apogée de l'Empire*. Paris, Hachette, 1939.

DE MIDDELEEUWEN

Algemene Werken

BRUGMANS, H. en KERKAMP, G. W., *De Middeleeuwen*, dl. II der *Algemene Geschiedenis*. Leiden, Sijthoff.

BÉMONT, C. et MONOD, G., *Histoire de l'Europe au moyen âge*. Paris, Alcan.

BERKELBACH VAN DER SPENKEL, J. W., BRANDT, C. D. J. en GANSHOF, F. L., *Wereldgeschiedenis. De geschiedenis der Mensheid van de oudste Tijden tot heden*, onder redactie van ... dln. II en III, Utrecht, De Haan.

PIRENNE, H., *Geschiedenis van Europa, van de invallen der Germanen tot de xvie eeuw*. Amsterdam, Veen. Antwerpen, Het Kompas, 1948. — Franse uitgave, Paris, Alcan, 1939.

LIGNY, H., *L'Occident médiéval. La Belgique et l'Europe*. Bruxelles, Les Presses de Belgique, 1948.

CALMETTE, J., *La France au moyen âge*. Paris, Que sais-je?, 1942.

A. Instellingen

GANSHOF, F. L., *Geschiedenis van de Middeleeuwse instellingen*. Brussel, De Standaard, 1946-1947 (gehectografeerd).

GANSHOF, F. L., *Qu'est-ce que la Féodalité?* Bruxelles, Office de Publicité, 1947.

CARLYLE, R. W. and A. J., *A history of mediaeval political theory in the West*. London, W. Blackwood, 1927.

B. Economie en Maatschappij

BLOCH, M., *La société féodale*. Paris, Evolution de l'Humanité.

CALMETTE, J., *La société féodale*. Paris, A. Colin, 1927.

CALMETTE, J., *Le monde féodal*. Paris, Clio, 1937.

d'HAUCOURT, G., *La vie au moyen âge*. Paris, Que sais-je?, 1944.

VAN WERVEKE, H., *Het economisch leven en de sociale toestanden (VIII-IX)*, in BERKELBACH VAN DER SPRENKEL, ... *Wereldgeschiedenis*, dl. II. Utrecht, De Haan.

THOMPSON, J. W., *Economic and social History of the Middle Ages*. New York, London, Century Co., 1928.

DOPSCH, A., *Wirtschaftliche und soziale Grundlagen der Europäischen Kulturentwicklung...* Wien, Seidel, 1923-1924.

N. B. — Basiswerk voor de tijdruimte tussen Caesar en Karel de Grote.

KULISCHER, J., *Allgemeine Wirtschaftsgeschichte des Mittelalters und der Neuzeit*. München-Berlin, Oldenbourg, 1928-34.

KÖTZSCHKE, R., *Allgemeine Wirtschaftsgeschichte des Mittelalters*. Iena, G. Fischer, 1924.

PIRENNE, H., *De Middeleeuwen. Economische en sociale geschiedenis*. Amsterdam, Veen, 1948.

FARAL, E., *La vie quotidienne au temps de saint Louis*. Paris, Hachette, 1942.

C. Beschavingsgeschiedenis

SCHNÜRER, G., *Kerk en Beschaving in de Middeleeuwen*. Haarlem, De Spaarnestad; Brussel, De Standaard, 1939-1941.

PIRENNE, H., COHEN, G. et FOCILLON, M., *La civilisation occidentale du XIe au milieu du XVe siècle*. Paris, Histoire Générale publiée sous la direction de G. Glotz.

DAWSON, Chr., *De schepping van Europa*. Amsterdam. Veen; Antwerpen, Het Kompas, 1948.

D. Kerk

SCHNÜRER, G., *Kerk en Beschaving in de Middeleeuwen*. Haarlem, De Spaarnestad; Brussel, De Standaard, 1939-1941.

DE JONG, J., *Handboek der Kerkgeschiedenis*. Nijmegen, Dekker-Van de Vegt; Brussel, De Standaard, 1945.

FLICHE, A., *La Chrétienté médiévale (395-1254)*, vol. VII, 2e partie, *Histoire du Monde* par E. CAVAIGNAC. Paris, De Boccard, 1929.

FLICK, A. C., *The decline of the medieval Church*. London, Kegan, P., Trench, Trubner and Co., 2 vol., 1930.

E. *Wijsbegeerte*

- DE WULF, M., *Histoire de la Philosophie médiévale*. Louvain, Institut supérieur de Philosophie; Paris, Vrin, 1934-1947.
- BRÉHIER, E., *La Philosophie du moyen âge*. Paris, Evolution de l'Humanité.
- VIGNAUX, P., *La Pensée au moyen âge*. Paris, A. Colin.
- DE WULF, M., *Wijsbegeerte en beschaving in de Middeleeuwen*. Amsterdam, Wereldbibliotheek, 1947.

F. *Kunst*

- RÉAU, L., COHEN, G., *L'Art du moyen âge et la Civilisation française*. Paris, Evolution de l'Humanité.
- SCHNEIDER, R., COHEN, G., *La formation du Génie moderne dans l'Art de l'Occident*. Paris, Evolution de l'Humanité.
- FAURE, E., *Histoire de l'Art*, t. II. Paris, Crès, 1926.
- HUBERT, J., *L'Art pré-roman*. Paris, Edit. d'Art et d'Hist. 1938.
- BRÉHIER, L., *Le style roman*. Paris, Larousse, 1941.

I. *Van het Laat Keizerrijk tot de Feudale Wereld (v^e-viiie e.)*A. *Het West-Romeinse Rijk en de Invallen (v^e-viiie e.)*

- LOT, F., *La fin du Monde antique et le début du moyen âge*. Paris, Evolution de l'Humanité, 1927.
- LOT, F., PFISTER, Ch. et GANSHOF, F. L., *Les destinées de l'Empire en Occident (de 395 à 888)*, 1re partie. Paris, Histoire générale publiée sous la direction de G. Glotz, 1928-1931.
- HALPHEN, L., *Les Barbares, des grandes invasions aux conquêtes turques du xie siècle*. Paris, Peuples et Civilisations, 1936.
- SCHNÜRER, G., *Die Anfänge der abendländischen Völkergemeinschaft*, dl. XI van de *Geschichte der führenden Völker* door H. FINKE, H. JUNKER en G. SCHNÜRER. Freiburg im Breisgau, Herder.
- DOLLOT, L., *Les grandes migrations*. Paris, Que sais-je?, 1946.
- DE VRIES, J., *De Germanen*. Haarlem, Tjeenk Willink, 1941.
- LOT, F., *Les invasions germaniques et le peuplement de l'Europe*. Paris, Payot, 1937.
- LOT, F., *De Germaansche invasies. De versmelting van de Barbaarsche en Romeinse Wereld*. 's Gravenhage, Bouchèr, 1939.
- VERCAUTEREN, F., *De Middeleeuwen (tot 768)*, in BERKELBACH VAN DER SPRENKEL, ... *Wereldgeschiedenis*, dl. II. Utrecht, De Haan.
- DUPRAZ, L., *Le royaume des Francs et l'ascension politique des maires du palais au déclin du viie siècle (656-680)*. Fribourg, Impr. Saint-Paul, 1948.

B. *Het Oost-Romeinse Rijk (x^e-viiie e.)*

- DIEHL, Ch. et MARÇAIS, G., *Le monde oriental de 395 à 1081*. Paris, Histoire générale publiée sous la direction de G. Glotz.
- PIRENNE, H., *Mahomet et Charlemagne*, Bruxelles, N. S. E.; Paris, Alcan, 1937.

1. *Het Byzantijnse Rijk*

- VASILIEV, A., *Histoire de l'Empire byzantin*. Paris, Picard, 1932.
- DIEHL, Ch., *Histoire de l'Empire byzantin*. Paris, Picard, 1934.
- N. B. — Beknopte samenvatting bestemd voor studenten.

- DIEHL, Ch., *Les grands problèmes de l'Histoire byzantine*. Paris, A. Colin, 1943.
- DIEHL, Ch., *Histoire de l'Empire byzantin (395-1081)*. Paris, Presses Universitaires de France, 1936.
- DIEHL, Ch., *Justinien et la civilisation byzantine au VIe siècle*. Paris, Ern. Leroux, 1901.
- DIEHL, Ch., *Byzance, grandeur et décadence*. Paris, Flammarion.
- ROMEIN, J., *Byzantium. Geschiedkundig overzicht van staat en beschaving in het Oost-Romeinse Rijk*. Zutphen, Thieme, 1928.
- BRÉHIER, L., *Le monde byzantin. Vie et mort de Byzance*. Paris, Evolution de l'Humanité, 1947.
- LEMERLE, P., *Histoire de Byzance*. Paris, Que sais-je?, 1943.

2. *Het Arabische Rijk*

- GAUDEFROY-DEMOMBYNES et PLATONOV. *Le monde musulman et byzantin jusqu'aux croisades*, vol. VII, 1re partie, de l'*Histoire du Monde* par E. CAVAIGNAC. Paris, De Boccard, 1931.
- MASSÉ, H., *L'Islam*. Paris, A. Colin, 1940.
- Mohammed ESSAD Bey, *Mahomet*. Paris, Payot.
- GROUSSET, R., *Les civilisations de l'Orient*, t. I. *L'Orient*. Paris, Crès, 1929.
- N. B. — Voor de Muzelmanse cultuur.
- DE BOER, Tj., *De wijsbegeerte in de Islam*. Haarlem, Bonn.

C. *Het Karolingisch eenheidsrijk*

- HALPHEN, H., *Charlemagne et l'Empire carolingien*. Paris, Evolution de l'Humanité, 1947.
- GANSHOF, F. L., *De Middeleeuwen (768-887)*, in BERKELEACH VAN DER SPRENKEL, ... *Wereldgeschiedenis*, dl. II. Utrecht, De Haan.
- KLEINCLAUSZ, A., *Charlemagne*. Paris, Hachette, 1934.
- KLEINCLAUSZ, A., *Eginhard*. Paris, Les Belles Lettres, 1942.
- LOT, F., PFISTER, Sh. et GANSHOF, L. F., *Les destinées de l'Empire en Occident (395-888)*, 2e partie. Paris, Histoire Générale publiée sous la direction de G. Glotz.
- PIRENNE, H., *Mahomet et Charlemagne*. Bruxelles, N. S. E., 1937.
- WAHL, R., *Karel de Grote*. Voorburg, Nijgh en Van Ditmar, 1946.
- WALCH, J. L., *Carolus Magnus*. Amsterdam, Querido, 1947.

II. *De Feudale Wereld (IXe-XIIIe e.)*

A. *Heerlijkheid en leenroerigheid*

- FLICHE, A., *L'Europe occidentale de 888 à 1125*. Paris, Histoire Générale publiée sous la direction de G. Glotz.
- PETIT-DUTAILLIS, Ch., *La monarchie féodale en France et en Angleterre*. Paris, Evolution de l'Humanité.
- HALPHEN, L., *L'essor de l'Europe (Xe-XIIIe s.)*. Paris, Peuples et Civilisations, 1932.
- DE VRIES, J., *De Vikingen in de Lage Landen bij de zee*. Haarlem, Tjeenk Willink, 1923.
- SMITH, Ch. M., *Les expéditions des Normands depuis les origines jusqu'à la conquête de l'Angleterre*. Paris, Payot, 1941.
- CALMETTE, J., *L'effondrement d'un empire et la naissance d'une Europe (IXe-Xe siècles)*. Paris, Aubier, 1941.

GROUSSET, R., *Les croisades*. Paris, Que sais-je?, 1944.
 N. B. — Voor de economie en de maatschappij, zie de algemene werken, blz. 47.

B. De Steden

PIRENNE, H., *Les villes et les institutions urbaines*. Paris, Alcan; Bruxelles, N. S. E., 1939.
 PIRENNE, H., *Les anciennes démocraties des Pays-Bas*. Paris, Flammarion, 1928.
 PERNOD, R., *Les origines de la bourgeoisie*. Paris, Que sais-je?, 1947.
 ALLOSSERY, P., *Het gildeleven in vroeger eeuwen*. Brugge, A. Moens-Patfoort, 1926.

III. De grote leenroerige staten (tot het midden van de xve e.)

HALPHEN, L., *L'essor de l'Europe (xie-xiiie siècles)*. Paris, Peuples et Civilisations, 1932.
 PETIT-DUTAILLIS, Ch., *La monarchie féodale en France et en Angleterre (x^e-xiiie siècles)*. Paris, Evolution de l'Humanité.
 FUNCK-BRENTANO, F., *Les origines*. Paris, Hachette, 1925.
 CALMETTE, J., *Les rois de France*. Paris, Stock, 1943.
 LUCHAIRE, J., *Les sociétés italiennes du xiiie au xve siècle*. Paris. A. Colin, 1933.
 DIEHL, Ch., *Une république patricienne, Venise*. Paris, Flammarion, 1921.

IV. De vervalperiode van de feudale wereld (einde van de xve e.)

HUIZINGA, J., *Herfsttijd der Middeleeuwen*. Haarlem Tjeenk Willink, 1947.
 PIRENNE, H., RENAUDET, A., PERROY, E., HANDELSMAN, M. et HALPHEN, L., *La fin du moyen-âge*. Paris, Peuples et Civilisations, 1931.
 CALMETTE, J., *L'élaboration du monde moderne*. Paris, Clio, 1942.
 WINMAR, F., *Jeanne d'Arc. Haar leven en haar tijd*. Antwerpen, De Nederlandsche Boekhandel, 1948.
 CALMETTE, J., *Jeanne d'Arc*. Paris, Que sais-je?, 1944.

DE NIEUWE TIJDEN

Algemene werken

ROMEIN, J., *Nieuwe geïllustreerde wereldgeschiedenis voor Nederland*, onder redactie van ... dln. V en VI. Amsterdam, Seyffardt, 1930.
 BRUGMANS, H. en FISCHER, F., *Geschiedenis der wereld in woord en beeld*, dln. IV en V. Amsterdam, 1930.
 WARD, A. W., PROTHERO, G. W. and LEATHES, S., *The Cambridge Modern History*. Cambridge, University Press, 14 vol., 1907-1912.
 LAVISSE, E. et RAMBAUD, A., *Histoire générale du ive siècle à nos jours*, t. IV-VI. Paris, A. Colin, 1931.
 BOUMAN, P. J., *Van Renaissance tot wereldoorlog. Een cultuursociologische studie*. Amsterdam, Paris, 1948.

- BARTSTRA, J. S., *Handboek tot de staatkundige geschiedenis van onze beschavingskring van 1648 tot heden*. 's Hertogenbosch, Malmberg; Antwerpen, De Standaard, 4 dln., 1949 (1ste dl. verschenen).
- LOUSSE, E., *Beschavingsgeschiedenis van de Moderne Tijden*. Leuven, De Vlaamse Drukkerij; Brussel, De Standaard, 1943.
- KULISCHER, J., *Allgemeine Wirtschaftsgeschichte des Mittelalters und der Neuzeit*. München-Berlin, Oldenbourg, 1928-1932.

I. *De oorsprong en de ontwikkeling van de Beschaving in de Nieuwe Tijden*

- SÉE, H. et RÉBILLON, A., *Le XIVe siècle*. Paris, Clio 1934.
- HAUSER, H. et RENAUDET, A., *Les débuts de l'âge moderne : la Renaissance et la Réforme*. Paris, Peuples et Civilisations, 1929.
- BABELON, J., *L'Amérique des conquistadors*. Paris, Hachette.
- SÉE, H., *Les origines du capitalisme moderne*. Paris, Colin, 1936.
- BATTIFOL, L., *Le Siècle de la Renaissance*. Paris, Hachette, 1926.
- FUNCK-BRENTANO, F., *De Renaissance*. Haarlem, Tjeenk Willink, 1948.
- ROMEIN, J., *Nieuwe opvattingen over de Renaissance*. Groningen, Tijdschr. voor Geschiedenis, 1932, XLVII.
- HUIZINGA, J., *Erasmus*. Haarlem, Tjeenk Willink, 1936.
- LAROCK, V., *Erasmie. Eloge de la Folie*. Bruxelles, Office de Publicité, Collection Nationale, 1943.
- SCHNEIDER, R., *La formation du génie moderne dans l'art de l'Occident*. Paris, Evolution de l'Humanité, 1936.
- LEFRANC, A., *La vie quotidienne au temps de la Renaissance*. Paris, Hachette, 1938.
- CHARTROU-CARBONNEL, J., *La Réforme et les guerres de religion*. Paris, A. Colin, 1936.
- GRISAR, H., *Martin Luther. Sa vie et son œuvre*. Paris, Lethielleux, 1931.
- COUVÉE, H. J., *Calvijn en calvinisme*. Utrecht, Broekhoff, 1937.
- VIÉNOT, J., *Histoire de la Réforme française des origines à l'Edit de Nantes*. Paris, Fischbacher, 1936.
- BRANDI, K., *Keizer Karel V (1500--1558)*. Brussel, Onze Tijd., 1944.
- WYNDHAM LEWIS, D. B., *Charles-Quint, empereur d'Occident*. Paris, Payot.
- HACKETT, Fr., *Henrik VIII. Zijn leven en zijn tijd*. Antwerpen, De Nederlandsche Boekhandel, 1947.
- HAUSER, H., *La prépondérance espagnole (1559-1660)*. Paris, Peuples et Civilisations, 1933.
- PFANDL, L., *Filips de Tweede*. Antwerpen, De Nederlandsche Boekhandel, 1945.
- BROUWER, J., *De onoverwinnelijke vloot*. Amsterdam, Van Kampen, 1938.
- ANTHONY, K., *La reine Elisabeth (1533-1603)*. Paris, Payot.
- DE VAISSIÈRE, P., *Henri IV*. Paris, Fayard, 1928.

II. *De glanstijd van het Absolutisme (1621-1715)*

- PRÉCLIN, E. et TAPIÉ, V. L., *Le XVIIe siècle*. Paris, Clio, 1943.
- OGG, D., *L'Europe du XVIIe siècle*. Paris, Payot.
- BOULENGER, J., *Le grand siècle*. Paris, Hachette, 1924.

- HAZARD, P., *La crise de la conscience européenne (1680-1715)*. Paris, Boivin, 3 vol., 1935.
- MAGNE, E., *La vie quotidienne au temps de Louis XIII*. Paris, Hachette, 1942.
- GAXOTTE, P., *La France de Louis XIV*. Paris, Hachette.
- BERTRAND, L., *Louis XIV*. Paris, Fayard, 1924.
- GEERKE, H. P., *Aan het hof van Lodewijk XIV*. Amsterdam, Meulenhoff, 1939.
- MONGRÉDIEN, G., *La vie quotidienne au temps de Louis XIV*. Paris, Hachette, 1948.
- HUIZINGA, J., *Nederland's beschaving in de zeventiende eeuw*. Haarlem, Tjeenk Willink, 1941.
- BONNEFON, P., *La société française du XVIIe siècle*. Paris, A. Colin, 1934.
- VON RANKE, L., *Olivier Cromwell en zijn tijd*. Amsterdam, Roskam, 1946.
- STIRLING TAYLOR, G. R., *Cromwell (1599-1658)*. Paris, Payot.

III. *Het verval van het Ancien Régime (1715-1789)*

- STRYIENSKI, C., *Le dix-huitième siècle*. Paris, Hachette, 1926.
- FUNCK-BRENTANO, F., *L'Ancien Régime*. Paris, Fayard, 1926.
- PAGÈS, G., *La monarchie d'Ancien Régime en France*. Paris, A. Colin, 1928.
- GAXOTTE, P., *Le siècle de Louis XV*. Paris, Fayard, 1933.
- NEZELOF, P., *Marie-Antoinette*, Brussel, Meddens en Co., 1944.
- BONNEFON, P., *La société française au XVIIIe siècle*. Paris, A. Colin, 1924.
- DUCROS, L., *La société française au XVIIIe siècle*. Paris, Hatier, 1933.
- MURET, P., *La prépondérance anglaise (1715-1763)*. Paris, Peuples et Civilisations, 1937.
- HOLLAND ROSE, J., NEWTON, A. P. and BENIANS, E. A., *The Cambridge History of the British Empire*. Cambridge, University Press, 1929.
- VERNADSKI, G., *Geschiedenis van Rusland*. Amsterdam, De Bezige Bij, 1947.
- MILIOUKOV, P., SEIGNOBOS, Ch. et EISENMANN, L., *Histoire de Russie*. Paris, Leroux, 1932.
- FUNK, V. V. et NAZAREWSKI, B., *Histoire des Romanos (1613-1918)*. Paris, Payot.
- LOCHER, Th., *Peter de Grote*. Amsterdam, Ploegsma, 1947.
- KLUTCHEVSKI V., *Pierre le Grand et son œuvre*. Paris, Payot.
- BRIAN-CHANINOV, N., *Catherine II, impératrice de Russie (1729-1796)*. Paris, Payot.
- REDDAWAY, W. F., *Frédéric le Grand (1718-1786)*. Paris, Payot.
- GAXOTTE, P., *Frédéric II*. Paris, Fayard, 1938.
- KRAKOWSKI, E., *Histoire de la Pologne*. Paris, Denoël et Steele, 1935.
- HALECKI, O., *La Pologne de 963 à 1914*. Paris, Alcan, 1933.
- PRÉCLIN, E., *Histoire des Etats-Unis*. Paris, A. Colin, 1937.
- ELSON, H. W., *Histoire des Etats-Unis (de Christophe Colomb jusqu'à 1926)*. Paris, Payot.
- NEVINS, A. et COMMAGER, H. Steele., *Petites histoire des Etats-Unis*. New York, Overseas Editions Inc., 1946.

- NEVINS, A. en COMMAGER, H. Steele. *Beknopte geschiedenis der Verenigde Staten van Amerika*. Amsterdam, Wereldbibliotheek, 1948.
- RACKHAM HOLT, *George Washington Carver*. New York, Overseas Editions Inc., 1946.
- WILSON, W., *George Washington, fondateur des Etats-Unis (1732-1799)*. Paris, Payot.
- VAN AKEN, Ch. H., *De geschiedenis der Verenigde Staten van Amerika's* Gravenhage, Servire, 2 dln., 1946.
- RÉAU, L., *L'Europe française au siècle des lumières*. Paris, Evolution de l'Humanité, 1938.
- HAZARD, P., *La pensée européenne au XVIIIe siècle*. Paris, Boivin; 3 vol., 1946.
- MORNET, D., *La pensée française au XVIIIe siècle*. Paris, A. Colin, 1938.
- MORNET, D., *Les origines intellectuelles de la Révolution française (1715-1787)*. Paris, A. Colin, 1935.

DE NIEUWSTE TIJDEN

I. De Franse Revolutie en het Keizerrijk (1789-1815)

- VILLAT, L., *La Révolution et l'Empire (1789-1815) : I. Les assemblées révolutionnaires (1789-1799)*. Paris, Clio, 1940.
- VILLAT, L., *La Révolution et l'Empire (1789-1815) : II. Napoléon (1799-1815)*. Paris, Clio, 1936.
- MATHIEZ, A., *La Révolution française*. Paris, A. Colin, 3 vol., 1925-1927.
- NICOLE, P., *La Révolution française*. Paris, Que sais-je?, 1944.
- GAXOTTE, P., *La Révolution française*. Paris, Plon, 2 vol., 1930.
- MADELIN, L., *La Révolution française*. Paris, Hachette, 1927.
- ROBIQUET, J., *La vie quotidienne au temps de la Révolution*. Paris, Hachette, 1938.
- MADELIN, L., *Le Consulat et l'Empire*. Paris, Hachette, 2 vol., 1932-1933.
- PRESSER, J., *Napoleon. Histoire en legende*. Amsterdam, Elsevier, 1946.
- MADELIN, L., *Napoleon*, Zutphen, Thieme en Co., 1936.
- BRUGMANS, G., *Napoleon. De mensch en dictator*. Amsterdam, Meulenhoff, 1939.
- GEYL, P., *Napoleon. Voor en tegen in de Franse geschiedschrijving*. Utrecht, Oosthoek, 1948.
- TARLE, E., *Napoleon in Rusland*. Amsterdam, De Bezige Bij, 1948.
- KORNGOLD, R., *Maximiliaan Robespierre. De eerste moderne dictator*. Hilversum (thans Schiedam), Rozenbeek en Venemans, 1936.
- DE BAS, W. G., *Quatre-Bras en Waterloo*. Amsterdam, Van Kampen en zn., 1939.
- ROBIQUET, J., *La vie quotidienne au temps de Napoléon*. Paris, Hachette, 1943.

II. Het Liberaal Tijperk (1815-1870)

- ROSSIER, E., *Histoire politique de l'Europe (1815-1919)*. Paris, Payot, 1931.
- PIRENNE, J.-H., *La Sainte Alliance. Organisation européenne de la paix mondiale*. I. *Les traités de paix*. II. *La rivalité anglo-russe*

- et le compromis autrichien* (1815-1818). Neuchatel, Ed. de la Baconnière, 1948-1949.
- DE ROUX (Marquis), *La Restauration*. Paris, Fayard, 1930.
- LUCAS-DUBRETON, J., *La Restauration et la Monarchie de Juillet*. Paris, Hachette, 1926.
- LUCAS-DUBRETON, J., *Louis-Philippe*. Paris, Fayard, 1938.
- BURNAND, R., *La vie quotidienne en France en 1830*. Paris, Hachette, 1943.
- BERTAUT, J., *1848 et la seconde république*. Paris, Fayard, 1937.
- PONTEIL, F., *1848*. Paris, A. Colin, 1937.
- MARTIN, G., *La Révolution de 1848*. Paris, Que sais-je?, 1948.
- AUBRY, O., *Le Second Empire*. Paris, Fayard, 1938.
- VAN OORDT, H. L., *Napoleon III en Bismarck*. Rotterdam, Stemerding, 1936.
- BOON, H. N., *Rêve et réalité dans l'œuvre économique et sociale de Napoléon III*. La Haye, Nijhoff, 1936.
- ALLEM, M., *La vie quotidienne sous le Second Empire*. Paris, Hachette, 1948.
- HUIZINGA, J., *Patriotisme en nationalisme in de Europeesche geschiedenis tot het einde der XIXe eeuw*. Haarlem, Tjeenk Willink, 1940.
- WEILL, G., *L'Europe du XIXe siècle et l'idée de nationalité*. Paris, Evolution de l'Humanité.
- HENRY, P., *Le problème des nationalités*. Paris, A. Colin, 1937.
- BOURGIN, G., *La formation de l'unité italienne*. Paris, A. Colin, 1929.
- BENARTS, P., *L'unité allemande (1806-1938)*. Paris, A. Colin, 1939.
- DE PANGE, J., *L'Allemagne depuis la Révolution française (1789-1945)*. Paris, Fayard, 1947.

III. De Hedendaagse Beschaving

- LOUSSE, E., *Geschiedenis van de hedendaagsche beschaving*. Leuven, De Vlaamsche Drukkerij 1945.
- RUSSELL, B., *Histoire des idées au XIXe siècle. Liberté et organisation*. Paris, Gallimard, 1938.
- VAN HOUTTE, J. A., *Economische geschiedenis. De historische wording van de hedendaagsche wereldeconomie*. Brussel, De Standaard, 1938.
- BIRNIE, A., *Histoire économique de l'Europe (1760-1932)*. Paris, Payot, 1932.
- DOLLÉANS, E., *Histoire du mouvement ouvrier*. Paris, A. Colin.
- DIDIER, J., *Les principales puissances économiques du monde*. Paris, Lanore, 2 vol., 1931-1932.
- FOURASTIÉ, J., *Le progrès technique et l'évolution du capitalisme*. Nancy, Berger-Levrault, 1948.
- VARAGNAC, A., *Civilisation traditionnelle et genres de vie*. Paris, Albin Michel, 1948.
- LEROI-GOURHAN, A., *Milieu et techniques*. Paris, Albin Michel, 1945.

IV. Koloniale expansie en Europees evenwicht (1870-1914)

- HARDY, G., *La politique coloniale et le partage de la terre aux XIXe et XXe siècles*. Paris, Evolution de l'Humanité, 1938.
- GRIAULE, M., *Les grands explorateurs*. Paris, Que sais-je?, 1946.

- THOMAZI, A., *Les expéditions polaires*. Paris, Que sais-je?, 1942.
- RENOUVIN, P., PRÉCLIN, E. et HARDY, G., *L'Époque contemporaine (1815-1919)*. II. *La Paix armée et la Grande-Guerre (1871-1919)*. Paris, Clio, 1939.
- ROUBAUD, A., *La Paix armée (1871-1918)*. Paris, A. Colin, 1945.
- COLENBRANDER, H. T., *Europa (1871-1914)*. *Staatsregelingen, bondgenootschappen en politieke verschuivingen*. Amsterdam, Van Kampen en zn., 1939.
- OUDENDIJK, J., *Koningin Victoria. Een menschenleven en een eeuw*. Amsterdam, Meulenhoff, 1947.
- CAHEN, L., *L'Angleterre au XIXe siècle*. Paris, A. Colin, 1924.
- RECOULY, R., *La Troisième République*. Paris, Hachette, 1927.
- BOURGIN, G., *La Troisième République*. Paris, A. Colin, 1939.
- BAINVILLE, J., *Histoire de la Troisième République*. Paris, Fayard.
- BURNAND, R., *La vie quotidienne en France de 1870 à 1900*. Paris, Hachette, 1948.
- ANGEL, J., *Slaves et Germains*. Paris, A. Colin, 1945.

V. Van de 1e naar de 2e Wereldoorlog (1914-1945)

A. De 1e Wereldoorlog

- BRUGMANS, H., *Geschiedenis van den Wereldoorlog (1914-1918)*. Amsterdam, Schelkens en Giltay, 1936.
- SCHNITLER, G., *De Wereldoorlog (1914-1918)*. 's Gravenhage, Zuid-Hollandse U. M., 1936.
- THEVENET, G., *La Grande Guerre (1914-1918)*. Paris, A. Colin, 1923.
- LESTIEN, G., *La première guerre mondiale (1914-1918)*. Paris, Que sais-je?, 1949.

B. De mislukking van de Vrede

- VAN DER MANDERE, H., *Dertig jaar wereldstrijd (1914-1945)*. Assen, Born, 1947.
- CAHEN, L., RONZE, R., FOLINAIS, E., *Histoire du Monde de 1919 à 1937*. Paris, Aubier, « Montaigne », 1937.
- PROOST, K. F. en ROMEIN, J., *Geestelijk Nederland (1920-1940)*, onder redactie van ... dl. I. *Onderwijs, radio, wijsbegeerte, godsdienst, kunst en letteren*. dl. II. *De wetenschappen van natuur, mens en maatschappij*. Amsterdam-Antwerpen. U. M. « Kosmos », 1949.
- HUYTS, J., *Geschiedenis van de Russische revolutie (1905-1936)*. Amsterdam, Wereldbibliotheek, 1936.
- CONSTANDSE, A. L., *Dertig jaar Sovjet-politiek*. Groningen, Uitg. Plutarchus, 1947.
- NOLDE, B., *L'ancien régime et la révolution russe*. Paris, A. Colin, 1928.
- N. B. — Cfr. de werken vermeld blz. 52.
- ROMEIN, J., *Machten van deze tijd. Overzicht van de voornaamste problemen der hedendaagse internationale politiek, 1936 en 1937*. Amsterdam, Wereldbibliotheek, 1938.
- GUNTHER, J., *Amerika*. Bussum, Kroonder, 1948.
- VAN REENEN, G., *De staatkundige en staatsrechterlijke betekenis van president F. D. Roosevelt*. Leiden, Van der Hoek, 1948.
- N. B. — Cfr. de werken vermeld blz. 53.

C. *De 2^e Wereldoorlog*

- KONING, B., *De wereldoorlog* (1939-1945). 's Gravenhage, Zuid-Hollandse U. M., 1948.
- DE LAUNAY, J., *De wereld in oorlog* (1939-1945). Brussel, Manteau, 1946.
- ENSOR, R. C. K., *De geschiedenis van de oorlog in zakformaat*. Amsterdam, Contact, 1947.
- VAN DER MANDERE, H., *Wat gebeurde in 1946*. 's Gravenhage, Kruseman, 1947.
- CHURCHILL, W., *Memoire over de tweede wereldoorlog*. Amsterdam, Elsevier, 1948-1949.
- CÉRÉ, R., *La seconde guerre mondiale*. Paris, Que sais-je?, 1947.
- LABORIE, R., *La Guerre par les cartes*. Paris. Presses Universitaires de France, 1948.
- Handvest der Vereenigde Naties*. Antwerpen, Ontwikkeling (Leeuwerikstr., 41), 1946.
- Charte des Nations Unies, statut, règlement et autres textes constitutionnels*. Leiden, Sijthoff, 1947.
- De Vereenigde Naties in vogelvlucht*. 's Gravenhage, Staatsdrukkerij, 1948.
- IDENBURG, Ph. J., *Unesco. De organisatie der Vereenigde Naties voor onderwijs, wetenschap en cultuur*. Leiden, Sijthoff.
- FINER, H., *The United Nations economic and social Council*. 's Gravenhage, Nijhoff, 1947.

BIBLIOGRAFIE DER GESCHIEDENIS VAN BELGIË

Nota

Worden vermeld in de huidige lijst :

a) Basiswerken die alleen betrekking hebben op de Belgische Geschiedenis. Voor meer uitgebreide studies, cf. de Algemene Geschiedenis.

b) De voornaamste werken verschenen sinds 1936, voor zover ze nog voorhanden zijn.

Werken die de plaatselijke of gewestelijke geschiedenis betreffen, de detailstudies van politieke, economische, sociale, godsdienstige en culturele aard, de biografieën van historische personages worden doorgaans niet vermeld. Men raadplege hiervoor de bevoegde bibliografieën.

ICONOGRAFISCH MATERIEEL

A. *Platenatlas*

Er bestaat maar één platenatlas bestemd voor het M. O. :

- VAN DER LINDEN, H. et OBREEN, H., *Album historique de Belgique*. Brussel, Van Gent, 1912.
- QUICKE, F. en GYSELS, G., *Platenatlas voor de Geschiedenis van België*. Antwerpen, De Vlijt (in voorbereiding).

B. Geïllustreerde werken

- PIRENNE, H. *Histoire de Belgique*. Bruxelles, La Renaissance du Livre, 1948-1949.
- Geschiedenis van Vlaanderen*, onder leiding van D^r VAN ROOSBROECK, met medewerking van D^r DE MAEYER, D^r DE STURLER, Dr GANSHOF, Dr GORIS, Dr QUICKE, Dr VALVEKENS, D^r VAN DE WEERD, D^r VAN WERVEKE en D^r VAN DER ESSEN. Brussel, De Standaard.
- La Grande Encyclopédie de la Belgique et du Congo*. Bruxelles, Editorial Office.
- DE MEEUS, A., *Histoire illustrée de la Belgique*. Bruxelles, Van Oest, 1930.
- Le Miroir de la Belgique*. Bruxelles, Editions de la Société nationale d'Éditions artistiques, 3 vol.
- MONMARCHÉ, M. et TILLION, E. L., *Toute la Belgique*. Paris, Hachette, 1929.

C. Ander intuïtief materieel

De leraar zal in de catalogi der Oudheidkundige Musea, folkloristische schilderijen, en, in de reisgidsen, allerlei documenten vinden, die hij zal kunnen benuttigen.

- DELEN, A. et LECLERCQ, R., *Guide des Musées belges*. Anvers, Ed. Commerciales et Industrielles, 1935.

UITSTAPPEN

De Koninklijke Musea van het Jubelpark richten geleide bezoeken in, die de leraar de gelegenheid bieden zijn kennis te verdiepen.

METHODIEK

Cfr. Algemene Geschiedenis, blz. 36.

HISTORISCHE LECTUUR

- BONENFANT, P., JOOSEN, H., QUICKE, F. en VERNIERS, L., *Historische Lectuur, Geschiedenis van België*. Brussel, De Boeck, 1948, deel I verschenen.
- BONENFANT, P., QUICKE, F. et VERNIERS, L., *Lectures historiques L'histoire d'après les sources. Textes réunis et commentés. Histoire de Belgique*. Bruxelles, De Boeck, 3 vol., 1936-1937.
- VIAENE, A., *Vlaamse Bijlagen bij de leergang in de Geschiedenis*. Brugge, De Haene-Bossuyt, 1937.
- GANSHOF, F. L., *Pages d'Histoire*. Brussel, Editions Universitaires, 1944.
- VAN WERVEKE, A., *Bijdragen tot de Geschiedenis en de Oudheidkunde van Vlaanderen*. Gent, Van Rysselberghe en Rombaut, Uitgave van het Willemsfonds, 1927.
- VAN WERVEKE, A., *Gedenkbladen uit het leven onzer voorouders*. Gent, Rombaut-Fecheyr, Uitgave van het Willemsfonds, 1936.

ATLASSEN

Atlas de Géographie historique de la Belgique. Publié sous la direction de L. VAN DER ESSEN, avec la collaboration de

F. L. GANSHOF, J. MAURY et P. NOTHOMB. Paris et Bruxelles, Librairie nationale d'Art et d'Histoire, A. Van Oest. (Niet volledig.)

HALKIN, J., *Atlas der Algemene Geschiedenis en der Belgische Geschiedenis*. Namen, Wesmael-Charlier.

SCHMETS, P., *Atlas d'histoire universelle et d'histoire de Belgique*. Namur, Wesmael-Charlier, 1946.

De Veldtocht van Mei 1940. Brussel, Historische Dienst van het Leger, 1945.

TIJDSCHRIFTEN

Cfr. Algemene Geschiedenis, blz. 38.

REFERENTIEWERKEN

Verzamelingen

Seizoenen-reeks. Antwerpen, De Nederlandsche Boekhandel.

Basis-reeks. Brussel, Manteau.

Collection Nationale. Bruxelles, Office de Publicité.

Collection « Notre Passé ». Bruxelles, La Renaissance du Livre.

Collection « Epopées, récits et légendes de Belgique ». Wemmel, Draps.

Algemene en plaatselijke bibliografieën

PIRENNE, H., *Bibliographie de l'Histoire de Belgique*. Bruxelles, Lamertin, 1931.

Kleine Bibliographie van onze Nationale Geschiedenis. Brussel, Editions Universitaires, 1946.

DE SEYN, *Dictionnaire historique et géographique des Communes belges*. Bruxelles, Bieleveld, 1924.

DE WACHTER, L., *Repertorium van de Vlaamse gouwen en gemeenten*. Antwerpen, De Sikkel, sinds 1942.

BROUETTE, Em., *Topo-bibliographie de la province de Namur*. Namur, Servais, 1947.

GÉRARD, E., *La Province de Namur (Petite Encyclopédie)*. Namur, Ed. « Vers l'Avenir », sinds 1931.

VAN LAAR, A., *Bibliographie van de Geschiedenis van de stad Antwerpen*. Antwerpen, De Standaard, sinds 1937.

LOUANT, A. et VAN HAUDENARD, M., *Bibliographie quinquennale de l'Histoire du Hainaut*. Gembloux, Duculot, 1938. (*Annales du Cercle archéologique de Mons*, LV, p. 151-206).

KEMP, M., *Limburgensia. Berekende bibliographie van boeken betrekking hebbende op Nederlandsch Limburg*, 1° reeks. Maas-tricht, « Veldeke », 1947.

HUISMAN, M. et JACQUET, P., *Bibliographie d'Histoire coloniale (1900-1930)*. Belgique. Paris, Société de l'Histoire des colonies françaises, 1932.

MONHEIM, C., *Congo bibliographie*. Antwerpen, Veritas, 1942.

Algemene Werken

PIRENNE, H., *Geschiedenis van België*. Gent, Volksdrukkerij. Franse uitgave : Brussel, Lamertin. Geïllustreerde Franse uitgave : Brussel, La Renaissance du Livre, 1948-1949.

- Geschiedenis van Vlaanderen*, onder redactie van D^r VAN ROOSBROECK, met medewerking van D^r DE MAEYER, D^r DE STURLER, Dr GANSHOF, Dr GORIS, Dr QUICKE, Dr VALVEKENS, D^r VAN DE WEERD, D^r VAN WERVEKE en D^r VAN DER ESSEN. Brussel, De Standaard.
- ROMEIN, J., *De Lage Landen bij de Zee*. Utrecht, De Haan, 1940.
- Encyclopédie belge*. Bruxelles, La Renaissance du Livre, 1933.
- La Grande Encyclopédie de la Belgique et du Congo*. Bruxelles, Editorial Office, 1938.
- BONENFANT, P., *Syllabus du cours d'Histoire de Belgique (à l'U. L. B.)*. Liège, Desoer, 1940.
- VERNIERS, L., *Het brevier der Belgen*. Brussel, De Boeck, 1944.
- PRIMS, F., *De wording van nationaal bewustzijn in onze gewesten*. Antwerpen, Bijdragen tot de Geschiedenis, 1939.
- VAN DER ESSEN, L. en HOOGEWERFF, G. L., *De historische gebondenheid der Nederlanden*. Brussel, Edit. Universitaires, 1944.
- BLOK, P. J., *Geschiedenis van het Nederlandsche Volk*. Leiden, Sijthoff, 1926.
- Algemene Geschiedenis der Nederlanden*, onder redactie van H. VAN WERVEKE, J. A. VAN HOUTTE, J. ROMEIN, J. PRESSER en J. NIERMEYER. Brussel, De Standaard, 1ste dl., 1949.

A. Instellingen

- SCHILLINGS, A., *Overzicht van de Geschiedenis onzer Instellingen*. Brussel, Edit. Universitaires, 1945. (Uitgebreide bibliografie.)

B. Economische en sociale Geschiedenis

- DESCHESNE, L., *Histoire économique et sociale de la Belgique*. Paris, Recueil Sirey; Liège, Wyckmans, 1932.
- VAN HOUTTE, J. A., *Schets van en economische geschiedenis van België*. Leuven, Universitas, 1943.
- JOURET, G., *Histoire économique de la Belgique*. Mons, La Province, 2 vol., 1937-1939.
- LINDEMANS, P., *De Vlaamsche landbouw in het verleden*. Turnhout, Van Mierlo-Proost, 1942.
- VAN WERVEKE, H., *Brugge en Antwerpen. Acht eeuwen Vlaamsche handel*. Gent, Rombaut-Fecheyr, 1942.
- VAN DER MEER, C., *Le passé maritime de la Belgique*. Bruxelles, Ligue maritime belge, 1939.
- PRIMS, F., *De sociaal-economische geschiedenis van België*. Brugge, « Excelsior », 1925.

C. Kerkgeschiedenis

- DE MOREAU, E., *L'Eglise en Belgique, des origines au début du XXe siècle*. Bruxelles, Edition Universelle; Paris, Desclée-De Brouwer, 1945.

D. Militaire Geschiedenis

- TERLINDEN, Ch., *Histoire militaire des Belges*. Bruxelles, La Renaissance du Livre, 1931.
- Collection d'Histoire militaire belge*, sous la direction de L. LECONTE. Bruxelles. Paris, « L'Avenir », 1947.

E. Kunst en Letteren

- VAN GELDER, H. E., *Kunstgeschiedenis der Nederlanden*. Utrecht, De Haan.
- Kunst in België. Romaansch, Gothiek, Renaissance, Barok*. Antwerpen, De Nederlandsche Boekhandel, 1947.
- DE KEYZER, J. en DE WAELE, F. J., *Kunstgeschiedenis*. Antwerpen, De Standaard, 1938.
- GOEMANS, L. et DEMEUR, L., *La Littérature française de Belgique*. Paris, Hatier, 1932.
- Geschiedenis van de Letterkunde der Nederlanden*, onder redactie van Prof. F. BAUR, Brussel, De Standaard; 's Hertogenbosch, Teulings, 1939.
- Collection des Grands Artistes des Pays-Bas*. Bruxelles, Van Ooest.
- L'Art en Belgique du Moyen Age à nos jours*, sous la direction de P. FIERENS. Bruxelles, La Renaissance du Livre, 1947.

Uitgebreide Handboeken

- POUKENS, J. B., *Geschiedenis van België*. Brussel, De Standaard.
- VAN KALKEN, F., *Histoire de Belgique des origines à nos jours*. Bruxelles, Office de Publicité.
- DORCHY, H., *Histoire des Belges*. Bruxelles, De Boeck.
- VERNIERS, L. en BONENFANT, P., *Histoire de Belgique dans le cadre de l'Histoire générale*. Bruxelles, De Boeck.

I. België in de Oude Tijden

A. Voorhistorie en Belgo-Keltisch tijdvak

- SACCASYN DELLA SANTA, E., *La Belgique préhistorique*. Bruxelles, Office de Publicité, Collection Nationale, 1946.
- TOURNEUR, V., *Les Belges avant César*. Bruxelles, La Renaissance du Livre, Notre Passé, 1944.
- BARON DE LOË, *Notions d'archéologie préhistorique, belgo-romaine et franque dans l'ancienne Belgique*. Bruxelles, Van Buggenhoudt, 1923.

B. Romeins tijdvak

- PIRENNE, H., *Histoire de Belgique (op. cit.)*, t. I.
- Geschiedenis van Vlaanderen (op. cit.)*, dl. I. Inleiding door R. VAN ROOSBROECK; *Oudste geschiedenis* door H. VAN DE WEERD en R. DE MAEYER; *De Middeleeuwen van het einde der ive tot het begin der xiiie eeuw* door L. VAN DER ESSEN en R. VAN ROOSBROECK.
- CUMONT, F., *Comment la Belgique fut romanisée*. Bruxelles, Lamer-tin, 1919.
- BREUER, J., *Romeinsch België* (vertaling door Dr M. Mariën). Antwerpen, Pantheon; Amsterdam, Veen, 1946.
- BREUER, J., *La Belgique romaine*. Bruxelles, La Renaissance du Livre, 1944.
- BYVANCK, A. W., *Nederland in den Romeinschen Tijd*. Leiden, Brill, 2 dln., 1945.
- VAN DE WEERD, H., *Het economisch bloeitijdperk van Noord-Gallië in den Romeinschen Tijd*. Brussel, Koninklijke Vlaamsche Academie, 1940.

- VAN DE WEERD, H., *Inleiding tot de Gallo-Romeinsche Archeologie der Nederlanden*. Antwerpen, De Standaard, 1945.
- DE MAEYER, R., *De Romeinsche villa's in België*. Antwerpen, De Sikkel, 1937.
- VERCAUTEREN, F., *Etude sur les civitates de la Belgique seconde. Contribution à l'histoire urbaine du Nord de la France de la fin du IIIe à la fin du XIe siècle*. Bruxelles, Académie Royale, 1934.
- BRANTS, M., *Schets van een voorgeschiedenis der kultuur in Vlaanderen. Van den primitieven mensch tot den Frankischen mensch*. Brussel, Manteau, Basis-recks, 1943.

II. België in de Middeleeuwen

A. Frankische tijd

- DES MAREZ, G., *Le problème de la colonisation franque et du régime agraire dans la Basse-Belgique*. Bruxelles, Académie Royale, 1926.
- PETRI, F., *Germanisches Volkserbe in Wallonien und Nordfrankreich. Die fränkische Landnahme in Frankreich und den Niederlanden und die Bildung der westlichen Sprachgrenze*. Bonn, Röhrscheid, 1937.
- GAMILLSCHEG, E., *Germanische Siedlung in Belgien und Nordfrankreich*. Berlin, Academie der Wissenschaften, 1938.
- DRAYE, H., *De studie van de Vlaamsch-Waalsche taalgrens in België*. Brussel, De Standaard, 1942.
- LINDEMANS, J., *Frankische kolonisatie in Brabant*. Leuven, Mededelingen uitgegeven door de Vlaamsche Toponymische Vereniging, Bijlage XVI, 1939.
- LINDEMANS, J., *Een Saksische vestiging in Brabant?* Leuven, Mededelingen uitgegeven door de Vereniging voor Naamkunde, Bijlage XVI, 2, 1947.
- Wat de evangelisatie van België betreft, cfr. :*
- DE MOREAU, E., *Histoire de l'Eglise en Belgique*. Bruxelles, Edition Universelle, 1940.
- DE MOREAU, E., *Saint Amand, le principal évangelisateur de la Belgique*. Bruxelles, Office de Publicité, Collection Nationale, 1942.
- VAN DER ESSEN, L., *Le Siècle des Saints*. Bruxelles, La Renaissance du Livre, Notre Passé, 1942.
- PAAPS, T., *Godsdienstig leven op Vlaamschen bodem in VIIIe en begin IXe eeuw*. Antwerpen, De Nederlandsche Boekhandel, 1941.

B. Leenroerige tijd

- DE VRIES, J., *De Vikingen in de lage landen bij de zee*. Haarlem, Tjeenk Willink, 1923.
- DANIELS, E., *De invallen der Hongaren. Hun groote inval in Lotharingen ten jare 954*. Antwerpen, Opdebeeck, 1926.
- VAN DER KINDERE, L., *La formation territoriale des principautés au Moyen-Age*, 2 vol., Bruxelles, Lamertin, 1902-1903. N. B. Basiswerk voor de leenroerige tijd.
- VERCAUTEREN, F., *Etude sur les civitates de la Belgique seconde. Contribution à l'histoire urbaine du Nord de la France de la*

fin du IIIe à la fin du XIe siècle. Bruxelles, Académie Royale, 1934.

DHONDT, J., *Korte geschiedenis van het ontstaan van het graafschap Vlaanderen, van Boudewijn den IJzere tot Robrecht den Fries.* Brussel, Manteau, 1942.

DHONDT, J., *Les origines de la Flandre et de l'Artois.* Arras, Centre d'études régionales du Pas-de-Calais, 1944.

GANSHOF, F. L., *Vlaanderen onder de eerste graven.* Antwerpen, De Standaard, 1944. N. B. Ook in het Frans : Bruxelles, La Renaissance du Livre, 1943.

LUYCKX, Th., *Johanna van Constantinopel, gravin van Vlaanderen en Henegouwen.* Brussel, Koninklijke Vlaamsche Academie, 1946.

ROUSSEAU, F., *La Meuse et le pays mosan en Belgique. Leur importance historique avant le XIIIe siècle.* Namur, Wesmael-Charlier, 1930.

LECLÈRE, L., *La question d'Occident.* Bruxelles, Académie Royale, 1934.

HARDENBERG, H., *De Nederlanden en de Kruistochten.* Amsterdam, van Kampen, 1939.

LUYCKX, Th., *De graven van Vlaanderen en de Kruistochten.* Leuven, Davidsfonds, 1947.

C. Ontwikkeling der gemeenten (XIIe-XIVe eeuw)

PIRENNE, H., *Histoire de Belgique (op. cit.)*, t. I et II.

Geschiedenis van Vlaanderen (op. cit.), dl. II. Boek I. *Staatkundige geschiedenis* door F. L. GANSHOF. — Boek II. *Geschiedenis van de Instellingen* door F. L. GANSHOF en J. DE STURLER. — Boek III. *Economische Geschiedenis* door H. VAN WERVEKE. — Boek IV. *Kultuurgeschiedenis* door R. VAN ROOSBROECK en J. A. GORIS.

PIRENNE, H., *Les anciennes démocraties des Pays-Bas.* Paris, Flammarion, 1928.

PIRENNE, H., *Les villes et les institutions urbaines.* 2 vol. Bruxelles, Nouvelle Société d'Édition, 1939.

GANSHOF, F. L., *Over stadsontwikkeling tussen Loire en Rijn gedurende de Middeleeuwen.* Antwerpen, De Standaard, 1942.

VERCAUTEREN, F., *Luttes sociales à Liège (XIIIe et XIVe siècles).* Bruxelles, La Renaissance du Livre, Notre Passé, 1943.

LYNA, J., *Le problème de l'origine des villes au Moyen-Age.* Bruxelles, Paginae Bibliographicae, 1927.

VERCAUTEREN, F., *Étude sur les civitates de la Belgique seconde. Contribution à l'histoire urbaine du Nord de la France de la fin du IIIe à la fin du XIe siècle.* Bruxelles, Académie Royale, 1934.

LYNA, J., *Het ontstaan der Maaslandsche steden.* Hasselt, Verzamelde opstellen, 1934.

QUICKE, F., *Les Pays-Bas à la veille de l'unification bourguignonne. 1356-1384.* Bruxelles, Presses de Belgique, 1948.

D. Burgondische tijd

PIRENNE, H., *Histoire de Belgique (op. cit.)*, t. II.

Geschiedenis van Vlaanderen (op. cit.), dl. III. Boek I. *Staatkundige geschiedenis* door F. QUICKE. — Boek II. *Geschiedenis van de*

- instellingen en de sociale toestanden* door H. JOOSEN en F. QUICKE. — Boek III. *Economische geschiedenis* door H. VAN WERVEKE en F. QUICKE. — Boek IV. *Proeve van Kultuurbeeld* door R. VAN ROOSBROECK en A. J. GORIS.
- LAURENT, H. et QUICKE, F., *Les origines de l'Etat bourguignon*. Bruxelles, Académie Royale, 1939.
- BONENFANT, P., *Philippe le Bon*. Bruxelles, La Renaissance du Livre, Notre Passé, 1943.
- WALCH, J., *Karel de Stoute*. Amsterdam, Meulendorf, 1940.
- BARTIER, J., *Charles le Téméraire*. Bruxelles, Dessart, 1944.
- HOMMEL, L., *Marie de Bourgogne ou le grand héritage*. Bruxelles, Goemaere, 1945.
- QUICKE, F., *Les chroniqueurs des Fastes Bourguignons*. Bruxelles, Office de Publicité, Collection Nationale, 1943.

III. België in de Nieuwe Tijden

A. De Habsburgers

- PIRENNE, H., *Histoire de Belgique (op. cit.)*, t. III. *Geschiedenis van Vlaanderen (op. cit.)*, dl. IV. Boek I. *Staatkundige geschiedenis en ontwikkeling der instellingen* door R. VAN ROOSBROECK. — Boek II. *Economische en sociale geschiedenis* door H. VAN WERVEKE. — Boek III. *Kultuurgeschiedenis* door E. VALVEKENS.
- PFANDL, L., *Jeanne la Folle. Sa vie et son temps*. Bruxelles, Nouvelle Société d'Édition, 1938.
- BROUWER, J., *Johanna de Waanzinnige*. Amsterdam, Meulenhoff, 1940.
- BRANDI, K., *Keizer Karel V (1500-1558)*. Brussel, Onze Tijd, 1944.
- DE BOOM, G., *Charles-Quint, prince des Pays-Bas*. Bruxelles, La Renaissance du Livre, 1942.
- WYNDHAM LEWIS, D. B., *Charles-Quint, empereur d'Occident (1500-1558)*. Paris, Payot, 1936.
- BRUCHET, M., *Marguerite d'Autriche, duchesse de Savoie*. Lille, L. Danel, 1927.
- DE BOOM, G., *Marguerite d'Autriche-Savoie et la Pré-renaissance*. Bruxelles, Falk, 1935.
- DE JONGH, J., *Margaretha van Oostenrijk*. Antwerpen, De Nederlandsche Boekhandel, 1941.
- STRANCKE, W., *Die Anfänge der Königin Maria von Ungarn, späteren Statthalterin Karls V. in den Niederlanden*. Göttingen, Dieterische Universitäts-Buchdruckerei, 1940.
- TIHON, C., *La principauté et le diocèse de Liège sous Robert de Berghes (1557-1564)*. Liège, Université, 1923.
- BUCHIN, E., *Le règne d'Erard de la Marck. Etude d'histoire politique et économique*. Liège, Université, 1931.

De godsdienstvraagstukken

- SCHERDER, J., *De Inquisitie in de Nederlanden in de XVIe eeuw*. Antwerpen, De Nederlandsche Boekhandel, 1944.
- HALKIN, L. É., *Histoire religieuse des règnes de Corneille de Berghes et de Georges d'Autriche (1538-1557)*. Liège, Université, 1936.

BAX, W., *Het protestantisme in het bisdom Luik en vooral te Maastricht (1505-1557)*. Den Haag, Nijhoff, 1937.

Kultuurgeschiedenis

BAIE, E., *Le siècle des Gueux. Histoire de la sensibilité flamande sous la Renaissance*. 5 vol. Bruxelles, Nouvelle Société d'Édition, E. Vanderlinden, 1928-1947.

B. De Spaanse Habsburgers

- PIRENNE, H., *Histoire de Belgique (op. cit.)*, t. III, IV, V.
Geschiedenis van Vlaanderen (op. cit.), dl. V. Boeken I-IV. *Staatkundige geschiedenis en ontwikkeling der instellingen* door R. VAN ROOSBROECK. — Boek V. *Ekonomische en sociale geschiedenis* door H. VAN WERVEKE. — Boek VI. *Kultuurgeschiedenis* door E. VALVEKENS.
- VERHOFSTAD, K., *De regering der Nederlanden in de jaren 1555-1559*. Nijmegen, Berkhout, 1937.
- PRIMS, F., *Het Wonderjaar (1566-1567)*. Antwerpen, Bijdragen tot de Geschiedenis, 1940.
- DELFOOS, L., *Die Anfänge der Utrechter Union 1577-1587*. Berlin, Ebering, 1941.
- MALENGREAU, G., *L'esprit particulariste et la révolution des Pays-Bas au XVIe siècle (1578-1581)*. Louvain, Université, 1936.
- PRIMS, F., *De Religionsvrede, 1578-1581*. Antwerpen, De Standaard, 1942.
- PRIMS, F., *De christelijke republiek, 1581-1586*. Antwerpen, De Standaard, 1943.
- PIERRARD, A., *La question de l'Escaut de 1648 à 1930*. Bruxelles, Van Bugghenhoudt, 1930.
- ROTSAERT, A., *L'Escaut depuis le traité de Munster (1648)*. Paris, Van Oest, 1918.
- HARSIN, P., *Les relations extérieures de la principauté de Liège sous Jean d'Elderen et Joseph-Clément de Bavière (1688-1723)*. Liège, Université, 1927.
- VAN KALKEN, F., *La fin du régime espagnol aux Pays-Bas*, Bruxelles, Lebègue, 1907.
- VAN DER MANDERE, H., *De Unie van Utrecht*. Assen, Born, 1947.
- VAN DER MANDERE, H., *Het 12-jarig bestand en de vrede van Munster*. Assen, Born, 1947.

Biografieën

- PFANDL, L., *Filips de Tweede*. Antwerpen, De Nederlandsche Boekhandel, 1945.
- SCHNEIDER, R., *Philippe II ou pouvoir et religion*. Paris, Flammarion, 1943.
- WEDGWOOD, C. V., *Willem de Zwijger*. Amsterdam, Elsevier, 1947.
- CARTON DE WIART, X., *La jeunesse du Taciturne (1533-1559)*. Bruxelles, Office de Publicité, Collection Nationale, 1945.
- VAN WERVEKE, H., *Marnix en Oranje*. Antwerpen, Lectura, 1938.
- YEO, M., *Don Juan van Oostenrijk*. Amsterdam, Fidelitas, 1938.
- VAN DER ESSEN, L., *Alexandre Farnèse, Prince de Parme, gouverneur général des Pays-Bas (1545-1592)*, 5 vol., Bruxelles, Nouvelle Société d'Édition, 1933-1937.

- VAN DER ESSEN, L., *Alexandre Farnèse et les origines de la Belgique moderne, 1545-1592*. Bruxelles, Office de Publicité, Collection Nationale, 1942.
- TERLINDEN, Ch., *Aartshertogin Isabella*. Antwerpen, De Eik, 1944.
- TERLINDEN, Ch., *L'Archiduchesse Isabelle*. Bruxelles, La Renaissance du Livre, 1943.
- VAN DER ESSEN, A., *Le Cardinal-Infant et la politique européenne de l'Espagne (1609-1641)*. Bruxelles, Editions Universitaires, 1944.
- PFANDL, L., *Karl II. Das Ende der spanischen Machtstellung in Europa*. München, Callwey, 1940.

C. De Oostenrijkse Habsburgers

- PIRENNE, H., *Histoire de Belgique (op. cit.)*, t. V.
Geschiedenis van Vlaanderen (op. cit.), dl. V.
- PUTTEMANS, A., *Bibliographie de l'Histoire de Belgique de 1715 à 1789. Travaux parus entre 1930 et 1940*. Paris, Alcan, 1940.
Extrait de la *Revue d'Histoire Moderne*, janvier-mai 1940).
- VEENENDAAL, A. J., *Het Engels-Nederlands condominium in de Zuidelijke Nederlanden tijdens de Spaanse Successieoorlog, 1706-1716*, dl. I. Utrecht, Kemink en zn., 1945.
- GEIKIE, R. en MONTGOMERY, J. A., *The Dutch Barrier, 1705-1719*. Cambridge, University Press, 1930.
- MAHAN, A., *Marie-Thérèse d'Autriche, 1717-1780*. Paris, Payot, 1933.
- TSCHUPPIK, K., *Maria-Theresia*. Amsterdam, De Lange, 1934.
- KRETSCHMAYR, H., *Maria-Theresia*. Leipzig, Staackmann, 1938.
- PEREY, L., *Charles de Lorraine et la cour de Bruxelles sous le règne de Marie-Thérèse*. Paris, Calmann-Lévy.
- PADOVER, S. K., *Joseph II, l'empereur révolutionnaire, 1741-1790*. Paris, Payot, 1935.
- BENEDIKT, E., *Kaizer Joseph II, 1741-1790*. Wenen, Gerold, 1936.
- HUBERT, E., *Les préliminaires de la Révolution brabançonne*. Bruxelles, Académie Royale, 1920.
- TASSIER, S., *Les démocrates belges de 1789. Etude sur le Vonckisme et la révolution branbançonne*. Bruxelles, Lamertin, 1930.
- TASSIER, S., *Histoire de la Belgique sous l'occupation française en 1792 et 1793*. Bruxelles, Falk, 1934.
- DE FROIDCOURT, G., *François-Charles, comte de Velbruck, prince-évêque de Liège, franc-maçon*. Liège, Protin et Vuidar, 1936.
- BOLOGNE, M., *La Révolution de 1789 en Wallonie*. Liège, Biblio, 1939.
- CARTON DE WIART, H., *Nény et la vie belge au XVIIIe siècle*. Bruxelles, Office de Publicité, Collection Nationale, 1944.

Instellingen

- PUTTEMANS, A., *La censure dans les Pays-Bas autrichiens*. Bruxelles, Académie Royale, 1935.
- DE BOOM, G., *Les ministres plénipotentiaires dans les Pays-Bas autrichiens, principalement Cobenzl*. Bruxelles, Lamertin, 1932.

Economische en sociale geschiedenis

- HUISMAN, M., *La Belgique commerciale sous l'empereur Charles VI. La Compagnie d'Ostende*. Bruxelles, Lamertin, 1902.
- BONENFANT, P., *Les Problèmes du paupérisme en Belgique à la fin de l'ancien régime*. Gand, Université, 1920.

- LAUDE, N., *La Compagnie d'Ostende et son activité coloniale au Bengale (1725-1730)*. Bruxelles, Falk, 1944.
- BONENFANT, P., *Le problème du paupérisme en Belgique à la fin de l'ancien régime*. Bruxelles, Hayez, 1934.
- DUMONT, G. H., *Banquibazar. La colonisation belge au Bengale au temps de la Compagnie d'Ostende*. Bruxelles, Les Ecrits, 1942.
- Godsdienstvraagstukken*
- BONENFANT, P., *La suppression de la Compagnie de Jésus dans les Pays-Bas autrichiens (1773)*. Bruxelles, Académie Royale, 1925.
- DE SCHEPPER, G., *La réorganisation des paroisses et la suppression des couvents dans les Pays-Bas autrichiens sous le règne de Joseph II*. Louvain, Université, 1942.

IV. België in de Nieuwste Tijden

- PIRENNE, H., *Histoire de Belgique (op. cit.)*. t. VI et VII.
- Geschiedenis van Vlaanderen (op. cit.)*, dl. VI. Boek I. *De politieke geschiedenis en de vlaamse beweging* door M. LAMBERTY. — Boek II. *De economische ontwikkeling* door H. VAN WERVEKE. — Boek III. *De sociale stroomingen* door F. VAN GOETHEM. — Boek IV. *Het geestesleven* door R. F. LISSENS.
- VAN KALKEN, F., *La Belgique contemporaine (1780-1930)*. Paris, A. Colin, 1930.

A. Frans tijdvak

- VERHAEGEN, P., *La Belgique sous la domination française, 1792-1814*, 5 vol. Bruxelles, Goemaere, 1929-1935.
- DELHAIZE, J., *La domination française en Belgique de la fin du XVIIIe au commencement du XIXe siècle*, 6 vol. Bruxelles, Le-bègue, 1907-1912.

B. Het Koninkrijk der Nederlanden

- VAN DER ESSEN, L., *La Belgique dans le Royaume des Pays-Bas, 1814-1830*. Bruxelles, La Lecture au foyer, 1924.
- COLENBRANDER, H. T., *Willem I, koning der Nederlanden. 1772-1830*, 2 dln. Amsterdam, Meulenhoff, 1931.
- SCHMIDTS, Y., *Guillaume I et la Belgique*. Bruxelles, Goemaere, 1945.
- COLENBRANDER, H. T., *Vestiging van het Koninkrijk, 1813-1815*. Amsterdam, Meulenhoff, 1927.
- COLENBRANDER, H. T., *Studiën over de Nederlandsche Restauratie. De vereniging met België*. De Gids, 1922.
- RENIER, G. J., *Great Britain and the establishment of the Kingdom of the Netherlands, 1813-1815*. 's Gravenhage, Nijhoff, 1930.
- HARSIN, P., *Essai sur l'opinion publique en Belgique de 1815 à 1830*. Charleroi, Ed. de la Terre wallonne, 1930.
- TERLINDEN, Ch., *Guillaume Ier, roi des Pays-Bas, et l'Eglise catholique en Belgique (1814-1830)*, 2 vol. Bruxelles, Dewit, 1906.
- DE JONGHE, A., *De taalpolitiek van koning Willem I in de Zuidelijke Nederlanden (1814-1830)*. Brussel, Steenlandt, 1943.
- DEMOULIN, R., *Guillaume Ier et la transformation économique des provinces belges (1815-1830)*. Liège, Université, 1938.
- DEMARTEAU, J., *François-Antoine de Méan, dernier prince-évêque de Liège, premier primat de Belgique*. Bruxelles, Office de Publi-cité, Collection Nationale, 1944.

C. *Het Koninkrijk België**Algemeen werk*

Histoire de la Belgique contemporaine, 1830-1914, sous la direction de J. Deharveng, 3 vol. Bruxelles, Dewit, 1930. N. B. Basiswerk voor de geschiedenis van hedendaags België (uitverkocht).

Omwenteling van 1830

DEMOULIN, R., *Les journées de septembre 1830 à Bruxelles et en province. Etude critique d'après les sources*. Liège, Université, 1934.

COLENBRANDER, H. T., *De afscheiding van België*. Amsterdam, Meulenhoff, 1936.

HARSIN, P., *Liège et la révolution de 1830*. Liège, Thone, 1930.

Vorstenhuis en binnenlandse politiek

N. B. — Wat de grondwettelijke, politieke, economische, sociale en culturele geschiedenis betreft, cfr. de bevoegde bibliografieën.

DE LICHTERVELDE, L., *Le Congrès National*. Bruxelles, La Renaissance du Livre, 1945.

DE LICHTERVELDE, L., *La Monarchie en Belgique sous Léopold Ier et Léopold II*. Bruxelles, Dewit, 1929.

DE LICHTERVELDE, L., *Léopold Ier et la formation de la Belgique contemporaine*. Bruxelles, Dewit, 1929.

BRONNE, C., *Léopold Ier et son temps*. Bruxelles, Goemaere, 1942.

CORTI, E. et BUFFIN, C., *Léopold Ier, oracle politique de l'Europe*. Bruxelles, Edition Universelle, 1926.

DE LICHTERVELDE, L., *Léopold II*. Bruxelles, Dewit, 1928.

GARSOU, J., *Les débuts d'un grand règne*, 2 vol. Bruxelles, L'Eventail, 1931-1934.

GOSSART, E., *Emile Banning et Léopold II, 1867-1892*. Bruxelles, Lamertin, 1920.

VAN DER SMISSEN, E., *Léopold II et Beernaert, d'après leur correspondance inédite*, 2 vol. Bruxelles, Goemaere, 1920.

DE LICHTERVELDE, L., *Avant l'orage (1911-1914)*. Bruxelles, Edition Universelle, 1938.

VAN KALKEN, F., *Entre deux guerres. Esquisse de la vie politique en Belgique de 1918 à 1940*. Bruxelles, Office de Publicité, Institut Solvay, 1944.

DE MÛELENAERE, C., *Leopold II*. Brussel. De Kinkhoren, 1947.

VANDERVELDE, E., *De laatste tien regeringsjaren van Léopold II (1900-1910)*. Gent, Het Licht, 1945.

Buitenlandse politiek

DE LANNOY, F., *Histoire diplomatique et l'Indépendance belge*. Bruxelles, Dewit, 1930.

GARSOU, J., *Les relations extérieures de la Belgique (1839-1914)*. Bruxelles, Editions Universitaires, 1946.

WULLUS-RUDIGER, J., *La Belgique et l'équilibre européen*. Paris, Berger-Levrault, 1935.

GRENU, R., *La question belge dans la politique européenne de 1866 à 1870*. Paris, Richer, 1931.

DE RAEYMAEKER, O., *België's internationaal beleid 1919-1939*. 's Gra-

venhage, Nijhoff, 1946. N. B. Basiswerk voor de periode, met bibliografie.

WULLUS-RUDIGER, J., *La Belgique et la crise européenne 1914-1945*, 2 vol. Paris, Berger-Levrault, 1945.

Koloniale geschiedenis

1. Vroegere koloniale pogingen

MONHEIM, C., *Belgische kolonisatieplannen naar wijd en zijd*. Antwerpen, Zaïre, 1943.

LECONTE, J. R., *Les tentatives d'expansion coloniale sous le règne de Léopold Ier*. Anvers, Zaïre, 1946.

2. Kongo

a) *Vóór de Belgen :*

CUVELIER, J. en BOON, J., *Het oud Koninkrijk Kongo*. Brugge, Declée-De Brouwer, 1941.

SIMAR, Th., *Le Congo au XVIe siècle d'après la relation de Lopez-Pigafetta*. Bruxelles, Vromant, 1919.

b) *De Belgische kolonisatie.*

LECLÈRE, C., *La Formation d'un empire colonial belge*. Bruxelles, Vromant, 1932.

HEYSE, Th., *Les origines diplomatiques du Congo*. Bruxelles, Falk, 1934.

CORNET, R., *Katanga. Le Katanga avant les Belges et l'expédition Bia-Franqui-Cornet*. Bruxelles, Cuypers, 1943.

THOMSON, R. S., *Fondation de l'Etat indépendant du Congo*. Bruxelles, Office de Publicité, 1933.

LIEBRECHT (Lt.-col.), *Léopold II, fondateur d'Empire*. Bruxelles, Office de Publicité, 1932.

VAN ISEGHEM, A., *Les étapes de l'annexion du Congo*. Bruxelles, Office de Publicité, 1932.

VAN DER KERKEN, G., *La politique coloniale belge*. Anvers, Zaïre.

WERBROUCK, R., *La campagne des troupes belges en Abyssinie*. Léopoldville, Ed. Courrier d'Afrique, 1945.

MICHIELS, A. et LAUDE, N., *Notre Colonie. Géographie et notice historique*, 14e édit. Bruxelles, Editions Universelles et Editions Libres, 1948. N. B. In het Nederlands (Antwerpen, De Standaard). Rijk gedocumenteerd handboek met de laatste statistieken en referentiewerken vooral belangrijk op aardrijkskundig gebied. Het geschiedkundig overzicht bedraagt 35 blz. met beknopte bibliografie.

INHOUDSTAFEL

<i>Leerplan van geschiedenis</i>	5
<i>Verklaring van het programma en methodologische richtlijnen</i>	7
Ter verantwoording van het programma	7
Verdeling van de stof	11
Methodologische richtlijnen	12
De geschiedenisles	15
Intellectuele ontspanning	16
Coördinatie onder de leervakken	16
Programma voor de zesde (1 ^e middelbare)	17
Programma voor de vijfde (2 ^e middelbare)	20
Programma voor de vierde oudere	22
Programma voor de vierde moderne (3 ^e middelbare)	25
Programma voor de derde	26
Programma voor de tweede	28
Programma voor de eerste	30
Didactisch materieel	33
<i>Bibliografie</i>	35
Bibliografie der algemene geschiedenis	35
Iconografisch materieel	35
Methodiek	36
Historische lectuur	36
Atlassen	38
Tijdschriften	38
Referentiewerken	38
Grote verzamelingen	38
Algemene werken	39
De Oudheid	39
De Middeleeuwen	47
De Nieuwe Tijden	51
De Nieuwste Tijden	54
Bibliografie der geschiedenis van België	57
Iconografisch materieel	57
Uitstappen	58
Methodiek	58
Historische lectuur	58
Atlassen	59
Tijdschriften	59
Referentiewerken	59
Verzamelingen	59
Algemene en plaatselijke bibliografieën	59
Algemene werken	59
België in de Oude Tijden	61
België in de Middeleeuwen	62
België in de Nieuwe Tijden	64
België in de Nieuwste Tijden	67

